

**TANZİMAT DÖNEMİ HUKUK MUHAKEMESİNDE İSTİNAFI
MÜMKÜN KARARLAR: CERİDE-İ MEHÂKİM'DE YAYIMLANMIŞ
KARARLAR KAPSAMINDA BİR İNCELEME***

*Appealable Court Decisions in Civil Procedure of the Tanzimat Period: A Study in
Scope of The Decisions Published in Ceride-i Mehâkim*

Arş. Gör. Abdullah Vefa KARATAŞ**

Öz: Hukuk tarihi ilmi prensipleri altında yaptığımız bu çalışmada, Tanzimat dönemi hukuk usulü muhakemesinde, istinafi mümkün kararların neler olduğu izah edilmiştir. Bu inceleme yapılırken dönemin mevzuatından, özellikle 1879 tarihli Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunundan ve bu Kanunla ilgili yazılan şerhlerden yararlanılmıştır. Ayrıca Tanzimat devri yargılama hukukunu ilgilendiren diğer düzenlemeler için Düstura ve literatüre başvurulmuş böylelikle konunun teorik kısmı ele alınmıştır. Meselenin uygulamaya nasıl yansdığı ise Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan kararlardan faydalanılarak açıklanmıştır. İstinaf kurumu, Klasik dönem Osmanlı hukukunda var olmamış; ilk defa Tanzimat devrinde karşımıza çıkmıştır. Tanzimat devrinde uyumsuzlukların istinafta, ilk derece mahkemesinde olduğu gibi, iki defa incelenmesi ve yeniden görülmesi kabul edilmiştir. Bu açıdan istinaf edilebilecek hükümlerin neler olduğunun ortaya konması, müessese açısından önem arz eden bir konudur. Tanzimat dönemindeki düzenlemelerde, belirli bir miktarın üstünde değere sahip olan uyumsuzluğa ilişkin hükümler hakkında istinaf yolunun açık olduğu, genel olarak kabul edilmiştir. Bu genel kuralın yanı sıra uyumsuzluk değeri belirlenmemiş ya da

Abstract: In this study, which we have conducted under the principles of history of law, we have explored which the appealable court decisions are in the law procedure of the Tanzimat period. While making this analysis, the legislation of the period, especially the *Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu* dated 1879 and various *şerh* written about this legislation were used. In addition, other regulations concerning the civil proceeding system of the Tanzimat era, *Düstur* and literature were consulted, while the theoretical aspect of the subject was discussed. Reflections of the subject in practice is explained by examination of the court decisions published in *Ceride-i Mehakim*. The appeal system had not existed in classical Ottoman law and first introduced in the Tanzimat period. In the Tanzimat period, the appeal was defined as a second-level jurisdiction and heard every case as if it was first instance court. In this respect, it is an important issue in terms of appeal to identify the court decisions that can be appealed. In the regulations of the Tanzimat period, it was generally accepted that the way of appeal was open for the court decisions subject to a value above a certain amount. In addition to this general rule, it was foreseen that cases whose value has not been determined or cannot be determined

* Bu makale, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin (10.02.2017 tarihli ve 29975 Sayılı Resmî Gazete) 32. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen doktora tezinin savunabilmesi için tez çalışması ile ilgili en az bir adet bilimsel makalenin ulusal ya da uluslararası hakemli bir dergide yayıma kabul edilmiş/yayımlanmış olması ön şartı gereğince "Tanzimat Dönemi Osmanlı Yargılama Hukukunda İstinaf" isimli tezden üretilmiştir.

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: akaratas@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5026-6286.

Makale Geliş Tarihi: 22.02.2023, Makale Kabul Tarihi: 03.04.2023

DOI:10.57083/adaletdergisi.1285806

belirlenemeyen davaların istinaf edilebileceği öngörülmüştür. Bu kapsamda hem mevzuatta hem uygulamada hangi kararların istinafinın mümkün olduğu ayrıntılı olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Hâlbuki istinaf olağan bir kanun yoludur ve kural olarak her hükmün istinafi kabul edilir. Bu nedenle hangi hükümlerde istinafin mümkün olduğunu düzenlemek yerine istinaf edilemeyecek hususların kodifiye edilmesi daha uygundur. Çalışmamızda geçmişten günümüze bu yaklaşımın hukuk sistemimize yansımaları gerektiğini savunmaktayız. Günümüzde yapılacak düzenleme ve değişiklikler, istinaf yolunu sınırlayıcı değil ona imkân tanıyıcı nitelikte olmalıdır. İstinafa başvurulabilecek kararların değil; istinafi mümkün olmayan, sınırlı istisnai hallerin belirtilmesi daha makul durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat dönemi, Osmanlı hukuku, kanun yolu, istinaf, istinafi mümkün kararlar

GİRİŞ

Türk hukuk tarihini İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası, Tanzimat ve Cumhuriyet olarak farklı dönemlere ayırarak incelemek mümkündür. Gülhane Hatt-ı Hümayununun kabul edildiği 1839 senesinden Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar olan zaman dilimi, Tanzimat dönemi Türk hukuk tarihi olarak adlandırılmaktadır. Bu devri, diğerlerinden farklı kılan yön, İslam hukukundan laik hukuka intikal edildiği bir geçiş dönemi olmasıdır diyebiliriz. Öyle ki bu devirde gerek İslam hukuk kaideleri ve müesseseleri gerekse Batı'dan esinlenen yahut iktisap edilen kurallar ve kurumlar bir arada varlık göstermiştir. İkili bir yapı var olmuş ve problemleri bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu değişme döneminde, klasik dönem Osmanlı hukukuna ait kuralları ve kurumları yavaş yavaş terk etmeye yönelik çalışmalar yapılmış ve Cumhuriyet devrindeki hukukun temelleri atılmıştır. Bu nedenle bir yandan Batı menşeli bir yandan da İslam hukukuna dayanan kaideler ve müesseselerin aynı anda uygulandığı bir dönem yaşanmıştır. Tanzimat döneminde, birçoğu Batı'dan esinlenilerek oluşturulmuş kurumlar, ilk defa Türk hukuk tarihine dâhil olmuştur. Bu kurumlardan birisi de istinaftır. İstinaf, Klasik dönem Osmanlı hukukunda görülmeyen, ilk kez Tanzimat dönemi Türk hukukunda kendine yer bulan bir müessesedir.

İkinci bir derece ve kanun yolu olan istinafin, ilk kez Tanzimat döneminde görülmesi kıymetlidir. Bu açıdan istinaf müessesesinin incelenmesi hukuk tarihimiz ve bir o kadar da usul hukuku açısından önemli durmaktadır. İlk derece mahkemesince verilen her kararın, ikinci derecede yani istinafta görülüp görülmeyeceği ise, kuruma ilişkin üzerinde durulması gereken en temel meselelerden biridir. Bir başka ifade ile *"İstinaf edilebilir yahut istinafi mümkün kararlar nelerdir?"* sorusu, müessese için önem arz etmektedir. Öyle ki söz konusu soru, her dönem güncelliğini korumuştur.

can be appealed. In this context, it has been tried in Tanzimat period to express in detail which court decisions appealable are, both in the legislation and in practice. However, appeal is a normal legal remedy as any appeal is accepted. For this reason, instead of regulating in which provisions the appeal is possible, it is more appropriate to regulate the non-appealable issues. In this study, we argue that this approach should be reflected from the past to the our present legal system. In this context, new regulation and changes should enable appeal rather than limiting its application. Therefore, it is more appropriate to specify exceptional cases.

Keywords: Tanzimat period, Ottoman Law, legal remedy, appeal, appealable court decisions

Tanzimat döneminde Temyiz Mahkemesi kararlarının yayımlandığı Ceride-i Mehâkim dergisi ise, söz konusu meselenin, uygulamaya nasıl yansıdığını görmemizi sağlaması açısından çok kıymetli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada netice itibarıyla Ceride-i Mehâkim’de neşredilen kararlar ışığında Tanzimat devri hukuk davalarında istinafi mümkün kararların neler olduğu incelenecektir.

Çalışmada, mevzuatta istinaf müessesesine ilişkin hangi hükümlerin var olduğunu ortaya koymak adına, dönemin düzenlemelerinin yer aldığı *Düstur*’dan yararlanılacaktır. Ayrıca Tanzimat dönemi hukukçuların kuruma ve meseleye ilişkin görüşlerini incelemek ve doktrinin yaklaşımını anlamak amacıyla dönemin hukuk muhakemesi kanunuyla ilgili yazılan şerhlerden yararlanılacaktır. Yine uygulamaya bakmak için de Ceride-i Mehâkim’de yayımlanan kararların özellikle hüküm kısımları incelenecektir. Bu kapsamda Ceride-i Mehâkim’in ikinci dönem yayım yaptığı 1879-1901 tarihleri arasındaki sayıları taranmıştır. Bilhassa 1879 tarihli Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu üzerinde durulacağı ve onun uygulaması görülmek istendiği için bu sayıları incelemek tercih edilmiştir. İstinaf kurumuna ilişkin düzenleme getirilen 1860 tarihli Zeyl-i Kanun-ı Ticaret ve 1861 tarihli Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamelerinden de bahsedilecektir. 1879 tarihli Kanun ve onun uygulaması üzerinde durulmasının sebebi, hukuk muhakemesindeki temel düzenleme olmasından ve bu Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte çoğu meselede onun esas alınmasından dolayıdır. Ayrıca Ceride-i Mehâkim’de yayımlanan hükümler, çoğunlukla bu Kanuna atıf yapılarak verilmiştir. Yine Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yürürlüğü girmesi ile birlikte öncelikle ve esas itibarıyla bu Kanunun uygulanması gerektiğine ilişkin kararların varlığı da söz konusudur. Bu nedenlerle 1879 tarihli Kanunun yürürlüğe girmesi sonrası yayımlanan ikinci dönem Ceride-i Mehâkim sayıları incelenerek istinafi mümkün hükümlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca literatürden de faydalanılarak konu kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Çalışma kapsamı içerisine şer’iyye mahkemesi hükümlerinin istinafi dâhil edilmemiştir. Bunun nedeni, şer’iyye mahkemesi hükümlerine yönelik istinaf mevzuatı ve uygulamasının Tanzimat’ın son dönemlerinde görülmüş olması ve Ceride-i Mehâkim’de bu kararlardan ziyade nizamiye mahkemesi hükümlerinin yayımlanmış olmasındandır¹.

Çalışmada öncelikle Tanzimat dönemi yargı teşkilatına kısaca değinilecek daha sonra istinaf kurumunun hangi manaya geldiği hakkında bilgi verilecek ve nihayetinde Tanzimat devrindeki düzenlemeler ve

¹ Ayrıca literatürde Tanzimat döneminde şer’iyye mahkemeleri kararlarının kanun yollarına ilişkin yapılmış çalışmalar mevcuttur. bkz. Ahmet Akman, 1917 Tarihli Usul-i Muhakeme-i Şer’iyye Kararnamesi Çerçevesinde Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı ve Yargılama Usûlü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022; Ekrem Buğra Ekinci, “Mecelle’de Kanun Yolları”, Yıl 9-11, S. 58, Ocak-Aralık 1999-2000, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Argumentum, s. 483-488; Mustafa Şentop, “Şer’iyye Mahkemelerinde Temyiz ve İstinaf XIX. ve XX. Yüzyıl”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 1995.

uygulama incelenerek istinafi mümkün hükümlerin neler olduğu ele alınacaktır.

I. TANZİMAT DÖNEMİ YARGI TEŞKİLATINA GENEL BİR BAKIŞ

Klasik dönem Osmanlı hukukunda tek dereceli ve tek hâkimli bir sistem benimsenmiştir. Bu devirde, gerek şer'i gerekse örfi olsun, hukuk ve ceza alanlarındaki tüm uyuşmazlıkların, kadı tarafından şer'iyye mahkemelerinde görüldüğü bilinmektedir². Bu devirde şeyhülislamlık makamında görev alan kişilerin, hükme bağlanmış olan bir davanın tekrar görülemeyeceğine ilişkin fetvalar verdiği görülmektedir³. Bu bağlamda klasik dönem Osmanlı hukukunda, kadı tarafından gerek hukuk gerekse ceza davalarına ilişkin verilen hükümlerin, kesin ve son derecede verildiği kabul edilmiştir. Tek derece olan şer'iyye mahkemelerinde verilen hükümlerle ilgili sistematik herhangi bir kanun yolu öngörülmemiştir⁴. Bu dönemde merkez teşkilatında Divan-ı Hümayun'un, taşra teşkilatında ise paşa / eyalet / şehzade divanlarının, bir üst derece mahkeme gibi, uyuşmazlıkları incelendiğine ilişkin görüşler bulunmaktadır⁵. Ancak söz konusu kurumların, temyiz mi yoksa istinaf mı işlevi gördüğü açık bir şekilde ortaya konamamıştır. Hatta Divan-ı Hümayun ile eyalet divanlarının kimi zaman ilk derece mahkemesi gibi yargılamalar yaptığı da ifade edilmektedir. Bu nedenle söz konusu mercilerin bir istinaf ya da temyiz mahkemesi olup olmadığı da tartışmalıdır. Divan-ı Hümayun ve eyalet divanlarının daha çok, halkın şikâyetlerini dile getirebildikleri, yüksek makam sahiplerinin yer aldığı müesseseler olduğu söylenebilir. Netice itibarıyla klasik dönem Osmanlı hukukunda, sistematik ve yasamadan bağımsız, ikinci bir derecenin varlığından ve istinaf müessesesinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

Modern anlamda mahkemelerin derecelendirilmesine ve kanun yollarına ilişkin gelişmelerin, 1789 Fransız İhtilali sonrası yaşandığı söylenebilir. Nitekim 1790 yılında *Tribunal de cassation* isimli Fransız Temyiz

² Coşkun Üçok / Ahmet Mumcu / Gülnihal Bozkurt, Türk Hukuk Tarihi, 17. baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s.242; Halil Cin / Gül Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, 5. baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2014, s. 171-177; Halil Cin / Ahmed Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 262-263; H. Tahsin Fendoğlu, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 391-392; M. Âkif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, 15. baskı, Beta, İstanbul, 2018, s. 77-82; Mustafa Avcı, Türk Hukuk Tarihi, 6. baskı, Atlas Akademi, Konya, 2017, s. 130-132.

³ Sinan Çulluk / Yılmaz Karaca (hzl.), Osmanlı Arşivleri'nde Şeyhülislam Fetvaları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2015, s. 84 ve s. 180.

⁴ Şer'i hukukta istinaf ve temyiz gibi kanun yollarına rastlanılmamasının sebepleri için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, Ateş İstidası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 38-43.

⁵ Ahmet Mumcu, Divan-ı Hümayun, 4. baskı, Phoenix, Ankara, 2017, s. 67-78; Abdullah Demir, Mufassal Türk Hukuk Tarihi, Astana Yayınları, Ankara, 2019, s. 280-28; Cin / Akyılmaz, s. 140-141; Cin / Akgündüz, s. 400, Necip Bilge, Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 56-57; Abdullah Vefa Karataş, "Divan-ı Hümayun ile Paşa Divanının Karşılaştırılması – Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı Örneği", S. 62-63, 2019, Adalet Dergisi, ss. 236 vd.

Mahkemesinin kurulması, daha sonra 1804 yılında *Cour de cassation*'un adını alması ve 1837'de *Cour de cassation*'un yargı organı kabul edilmesi ve yasama yorumunun kaldırılması, hukuk kurallarının doğru ve yeknesak uygulanmasını ve yasamadan bağımsız bir yüksek mahkemenin kurulmasını sağlayan önemli adımlardır⁶. Bunun yanında, 1800 tarihli Fransa Mahkemelerinin Teşkilatına Dair Kanun, 1807 tarihli Fransa Hukuk Usulü, 1808 tarihli Fransa Ceza Usulü ve Fransa Ticaret Usul Kanunları ise kanun yollarını ve üst derece mahkemelerini düzenleyen mevzuat olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde Tanzimat dönemi Osmanlı hukukunda da Batı, özellikle de Fransa, etkisi görülmüş ve Fransa usul mevzuatından etkilenilmiştir. Böylece özellikle nizamiye mahkemelerinin yapılması, yargılama kuralları ve nihayetinde kanun yollarına ilişkin kurumlar meydana getirilmeye çalışılmıştır.

Padişahın aldığı yargı gücünü, şer'iyye mahkemelerinde neredeyse tek başına kullanan kadıların yetkileri, II. Mahmut dönemiyle birlikte azaltılmaya başlanmış ve yargılama alanında yeni düzenlemeler ortaya konmuştur⁷. Nitekim Tanzimat döneminde bir yanda tek hâkimli şer'iyye mahkemeleri varlığını korurken diğer yanda çok hâkimli nizamiye mahkemeleri kurulmaya başlamış ve iki farklı tür mahkemenin yargılama yaptığı düalist bir hukuk düzeni söz konusu olmuştur⁸. 1847 senesinde Osmanlı vatandaşları ile yabancılar arasındaki uyuşmazlıkları görmek için kurulan *karma mahkemeler* ve 1858 yılında ceza kanunlarının uygulanması amacıyla oluşturulan *meclis-i tahkikler*, nizamiye mahkemelerinin çekirdeği sayılmaktadır⁹. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesinde ise her kazada bir *meclis-i deâvi* (m. 51), her livada bir *meclis-i temyiz* (m. 38) ve her vilayette bir *divan-ı temyiz* (m. 18) olmak üzere nizamiye mahkemeleri kurulmuştur¹⁰.

⁶ M. Kâmil Yıldırım / Ozan Tok, "Tarihsel Süreç İçerisinde Fransız Temyiz Mahkemesinin Gelişimi", C. 27, S. 2, 2021, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, ss. 1327-1328; Selçuk Öztekin, "Temyiz Kanun Yolunun Tarihiçesine İlişkin Bazı Tespitler", C. 21, S. 2, 2015, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan – Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı, s. 126.

⁷ Halil Cin, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri" 150. Yılında Tanzimat, Hakkı Dursun Yıldız (hızl.), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 24; Üçok / Mumcu / Bozkurt, s. 356.

⁸ Ahmet Kılınç / Davut Yıldırım, "Tanzimat Dönemi Düalist Hukuk Yapısının Şahsa Karşı İşlenen Suçlara Yansımaları", Necmettin Erbakan Hukuk Araştırmaları Kamu Hukuku, Nuran Koyuncu / Abdülkadir Yıldız (ed.), NEÜ Yayınları, Konya, 2021, s.175-178; Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Mahkemeleri Tanzimat ve Sonrası, 2. baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 44.

⁹ M. Macit Kenanoğlu, "Nizâmiye Mahkemeleri", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 33, 2007, s. 185; Nevin Ünal Özkorkut, Osmanlı Hukukunda Müdde-i Umumilik (Savcılık Kurumunun Türk Hukukuna Girişi ve Uygulanma Süreci), Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 68; Cin /Akyılmaz, s. 186.

¹⁰ Düstur, 1. Tertip, C. 1, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1289, s. 608-624. Ayrıca her karyede bir ihtiyar meclisi kurulması öngörülmüş ve bu meclislerin sulh yoluyla uyuşmazlıkları çözebileceği kabul edilmiştir. (m.58-60) Batı hukukundan iktibas edilen yeni kanunları ve hukuk sistemini öğretebilmek ve nizamiye

Öte yandan 1868 senesinde, kanun ve nizamnameleri yapma ve idari davaları görme işinin Şura-yı Devlete, nizamiye mahkemelerinde hukuk ve ceza davalarına ilişkin verilen hükümlerin temyizi görevinin ise Divan-ı Ahkâm-ı Adliyyeye verildiği görülmektedir¹¹. Böylece Osmanlı Tanzimat döneminde de yasamadan bağımsız ve sistematik bir üst derece mahkemesinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. 1870 tarihli Divan-ı Ahkâm-ı Adliyenin Nizamname-i Dâhilisi ile, Mahkeme-i Temyiz ve Mahkeme-i Nizamiye olmak üzere Divan ikiye ayrılmıştır. Mahkeme-i Temyize, nizamiye mahkemelerinde verilen ceza ve hukuk davalarına ilişkin hükümleri temyizen inceleme yetki ve görevi verilirken; Mahkeme-i Nizamiye, İstanbul'un en büyük istinaf mahkemesi olarak nitelendirilmiştir¹². Yine söz konusu Nizamnamede ile kazalarda deâvî meclisleri, livalarda temyiz-i hukuk meclisleri, vilayetlerde temyiz divanları, Dersaadet'te Divan-ı Ahkâm-ı Adliye olmak üzere nizamiye mahkemeleri dört gruba ayrılmıştır¹³. 1871 tarihli Mehâkim-i Nizamiye Hakkında Nizamnamede ise mahkemelerin bidayet ve istinaf olmak üzere iki dereceli olduğu ve nahiye, kaza, liva ve vilayet olarak dört kısımda toplandığı ifade edilmiştir¹⁴.

1879 tarihi mahkeme teşkilatının ve kanun yollarının düzene girmesi açısından önemli bir eşik olarak düşünülebilir. Bu tarihe kadar bazı mahkemeler kaldırılmış, bazıları birleştirilmiş ve yeni mahkemeler kurulmuşsa da nizamiye mahkemelerinde bir düzen ve yeknesaklık sağlanamamıştır. Daha da önemlisi hak sahipleri, uyuşmazlıklarını hangi mercide ve derecede açmaları gerektiği konusunda kafa karışıklığı ve sorunlar yaşamışlardır¹⁵. Çünkü "temyiz" lafzı geçen mahkemeler, istinaf yahut bidayet yetkisi ve görevine sahip olabilmişlerdir¹⁶. 1879 tarihli irade-i

mahkemelerine personel yetiştirebilmek amacıyla Mekteb-i Hukuk-ı Sultani ve Mekteb-i Hukuk-ı Şahane isimli hukuk mektepleri oluşturulmuştur. Nuran Koyuncu, "Hukuk Mektebinin Doğuşu", C. XVI, S. 3, 2012, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 164-168.

- ¹¹ Bu kurumların kökeni esasında Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyedir. Söz konusu müessese, 1838 yılında, Tanzimat döneminde yapılacak olan yeni kanun ve nizamnameleri düzenlemek adına kurulmuştur. 1854 senesinde Meclis-i Âli-i Tanzimat bu işleri yapmak için tesis edilmiş ve Meclis-i Vâlâya idari işler ve uyuşmazlıkları görme görevi bırakılmıştır. Daha sonra 1861 yılında Meclis-i Ahkâm-ı Adliye çatısı altında yeniden bu iki kurum birleştirilmiştir. 1868 tarihinde ise Şura-yı Devlet ve Divan-ı Ahkâm-ı Adliye olarak tekrar ikiye ayrılmıştır. Ali Akyıldız, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, C. 28, 2003, s. 250-251; Cin / Akyılmaz, s. 189-190; s. 186; Ekinci, 2010, s. 96; Üçok / Mumcu / Bozkurt, s. 359.
- ¹² Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 328. 1871 tarihinde nizamiye mahkemeleri hakkında çıkarılan bir nizamnameyle, divanın ikinci kısmını oluşturan Mahkeme-i Nizamiye kaldırılmış. Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 357-361.
- ¹³ Cin, s. 27; Ekinci, 2010, s. 98; Kenanoğlu, s. 186.
- ¹⁴ Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 352-356; Üçok / Mumcu / Bozkurt, s. 360.
- ¹⁵ Fatmagül Demirel, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914), 2. baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 140.
- ¹⁶ Kenanoğlu, s. 187.

seniye ile bu meseleye çözüm bulunmuş; divan-ı temyizlerin ismi istinaf mahkemesi, meclis-i deâvilerin adı ise bidayet mahkemesi olarak değiştirilmiştir¹⁷.

Nihayetinde 1879 tarihli Mehâkim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanun-ı Muvakkatinin 1. maddesinde çok daha net bir şekilde nizamiye mahkemeleri derecelendirilmiş ve temyiz mahkemesinin varlığı ve görevi açıklanmıştır¹⁸. Söz konusu madde hükmünde nizamiye mahkemelerinin hukuk ve ceza olmak üzere iki çeşit; bidayet ve istinaf olmak üzere iki dereceli olduğu belirtilmiştir. Bu mahkemelerin en üstünde ise temyiz makamı olarak Mahkeme-i Temyizin bulunduğu hüküm altına alınmıştır¹⁹. Yine Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun henüz birinci maddesinde²⁰ *derece-i ulâ* yani bidayet ve *derece-i sânîye* yani istinaf mahkemelerinde uyuşmazlıkların görülebileceği ve ikinci maddesinde²¹ bidayet ve istinafta verilen kesin hükümlerin temyiz edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Böylece mahkemelerin dereceleri ve kanun yolları ortaya konulmuştur. Klasik dönemde İslam hukuku temelli tek hâkimli şer'îye mahkemesinde, fıkıh ve fetva kitaplarındaki temel esaslarla yürütülen yargılamanın, Batı menşeli çok hâkimli nizamiye mahkemelerinde, farklı kurullarla düzenlenmesi gerekmiştir²². Nitekim Fransız usul yasalarından esinlenilerek oluşturulan

¹⁷ Düstur, I. Tertip, C. 4, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1299, s.703-704.

¹⁸ “Mehâkim-i nizamiye iki nev'idir. Biri ceza diğeri hukuk mahkemeleridir. İşbu ceza ve hukuk mahkemeleri dahi iki derecedir. Birisi bidayet ve diğeri istinaf mahkemeleridir. Bunların fevkinde Dersaadet'te bir Mahkeme-i Temyiz vardır. Mevâd-ı cezaiyeden cünha ve kabahatle kabil-i istinaf olan hukuk davaları iki derecede yani bidayeten ve istinafen ve cinayet davaları hakkında lâhik olan hükümler kabil-i istinaf olmayıp ancak temyizen rüyet olunur. Hukuk ve kabahat davaları atide gösterileceği veçhile devâir-i sulhiye marifetiyle dahi tesviye olunabilir.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 235. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte devâir-i sulhiye, bidayet hukuk mahkemeleri ve bidayet ticaret mahkemelerinin ilk derece mahkemesi olarak görev yaptığı söylenebilir. Yavuz Özkan, 1879 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiyye Kanûn-u Muvakkatî'nin Modern Usul Hukukuna Etkileri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 32-35.

¹⁹ Tanzimat dönemi Osmanlı hukukunda temyiz mahkemesi üçüncü bir derece olarak görülmemiştir. Bir mahkemenin derece olabilmesi için vaka tespitinde bulunması, davayı yeniden görmesi ve esasa hükmetmesi gerektiği ifade edilmiştir. Temyiz mahkemesi, yalnızca bir hükmün kanuna aykırı olup olmadığını incelediği için üçüncü bir derece kabul edilmemiştir. Abdülhalik Mithad, Usul-i Cezaiye, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1326, s. 326; Mustafa Reşid, Mufasssal Ameli ve Nazari Usul-i Muhakeme-i Hukukiye, Kader Matbaası, İstanbul, 1338, s. 507; Yorgaki Efendi, Usul-i Muhakemât-ı Hukukiye Kanunu Şerhi, Ahmed Talat / Hacı Mehmed Tahir (nşr.), Matbaa-ı Hukukiye, Darülhilafe, 1329, s. 285; Yusuf Ziya, Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Dersleri, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, s. 452. Tanzimat mevzuatı ve doktrinindeki bu kabul, tartışmalı durmaktadır.

²⁰ “Mehâkim-i nizamiyeye muhavvel kâffe deâvî derece-i ulâda yani bidayet mahkemelerinde rüyet olunur. Bunlardan beş bin kuruşa kadar olanları katiyen ve maadası kabil-i istinaf olarak hüküm ve fasul edilir. Derece-i sânîyede yani istinafta rüyet olunan deâvinin hükmü dahi katidir.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 257.

²¹ “Mehâkim-i istinafiyeden verilen ilamât ile mehâkim-i ibtidaiyeden suret-i katiyede verilen ilamât kabil-i temyizdir.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 257.

²² Seda Örsten Esirgen, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri”, S. 62-63, 2019, Adalet Dergisi, s. 469.

1861 tarihli Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi, 1879 tarihli Usul-i Muhakeme-i Hukukiye ve Cezaiye Kanunlarında bu kapsamda yargılama hukukuna ilişkin kurallar ve usuller hüküm altına alınmıştır. Böylece yasamadan bağımsız, sistematik ve mevzuatça yetki ve görevleri belirlenmiş alt ve üst derece mahkemeler oluşturulmuş ve bir uyumsuzluk durumunda kişilerin sahip olduğu hukuki / kanuni yollar ortaya konmuştur.

II. TANZİMAT DÖNEMİNDE İSTİNAF KAVRAMI

Fransızcada *voies de recours* yani kanun yolları teriminin, Tanzimat dönemi usul hukukuna yansımaları, *turuk-ı müracaat* ya da *turuk-ı kanuniye* şeklinde olmuş ve daha sonra Cumhuriyet döneminde *müracaat tarikleri* olarak kullanılmıştır²³. Nitekim söz konusu terim, Cumhuriyet döneminin ilk mevzuatı arasında olan 1927 tarihli 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun üçüncü babının başlığı "*Hükümlere Karşı Müracaat Tarikleri*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım, 2004 yılına kadar geçerliliğini korumuş ve bu yıldan itibaren yerini *kanun yollarına* bırakmıştır. Kanun yolu / yolları terimi, Tanzimat dönemi Osmanlı hukukçularınca da *turuk-ı müracaat*²⁴ ya da *turuk-ı kanuniye*²⁵ olarak kullanılmıştır. "*Yollar*" manasına gelen "*turuk*", Arapça kökenli "*tarik*" kelimesinin çoğul halidir²⁶. *Turuk-ı müracaat*, "*başvuru yolları*"; *turuk-ı kanuniye* ise "*kanun yolları*" olarak Tanzimat dönemi Osmanlı yargılama hukukunda kullanım alanı bulmuştur. Öyleyse Tanzimat dönemindeki kullanılan söz konusu terimler, neredeyse tamamen kelime anlamını koruyarak günümüze kadar gelmiştir diyebiliriz.

Tanzimat dönemi yargılama hukukunda *turuk-ı kanuniye* ise ikiye ayrılmıştır: *turuk-ı adiyeye* ve *turuk-ı fevkalade*. *Turuk-ı adiyeye* bir nedene bağlı olmaksızın müracaat edilebilen *olağan kanun yolları* iken; *turuk-ı fevkalade* ise ancak kanunda öngörülen belirli sebeplerin varlığı halinde başvurulabilmesi mümkün *olağanüstü kanun yollarıdır*²⁷. *Turuk-ı adiyeye* gidilmesindeki amaç, davanın esasen yeniden incelenip eğer hata veya yanlışlık varsa düzeltilerek yeni bir hüküm ortaya konmasını sağlamak iken; *turuk-ı fevkaladeye* başvurulmasındaki amaç, verilen hükmün esasen değil başvuru nedenleriyle ilgili olan hata veya yanlışlığın düzeltilmesi noktasındadır. Tanzimat dönemi hukuk muhakemesinde *itiraz alelhüküm*²⁸

²³ Necip Bilge, s. 9.

²⁴ Mustafa Reşid, 1338, s. 427; Yusuf Ziya, s.420.

²⁵ Abdülhalik Mithad, s.285; Mahmud Nedim, Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu Şerhi, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, Dersaadet, 1324, s. 724; Yorgaki Efendi, s. 356.

²⁶ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 1034.

²⁷ Mustafa Reşid, 1338, s. 428; Yusuf Ziya, s. 422.

²⁸ İtiraz alelhüküm, bir taraf dinlenilmeden ve onun yokluğunda yapılan yargılama sonucu verilen gıyabi hükümden geri dönülebilmesi için Tanzimat döneminde kabul edilmiş bir kanun yoludur. Kuruma ilişkin Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 152. maddesindeki düzenleme şu şekildedir: "*İtiraz alelhükümden murat gıyaben olunan hüküm ve ilamın icrasına muhalefetle müddeinin davasını defetmek ve işbu*

ve *istinaf*, turuk-ı adiyeye olarak kabul edilirken; *iade-i muhakeme*²⁹, *temyiz* ve *tashih-i karar*³⁰ turuk-ı fevkalade olarak görülmüştür³¹.

Turuk-ı adiyeye yani olağan kanun yollarından biri olan *istinaf* kavramının, özellikle Tanzimat dönemi Osmanlı hukukunda ne anlama geldiğini ortaya koymak gerekmektedir. Bu açıdan *istinafa* ilişkin bugün yapılan tariflerden ziyade Tanzimat dönemi Osmanlı hukukçularının ortaya koyduğu açıklamaları ve tanımlamaları incelemek daha faydalı olacaktır.

Mustafa Reşid *istinaf* kavramını şöyle izah etmektedir: “*Davaların istinafen rüyeti, ibtidaen rüyet edilerek tavazzuh ve tenevvür etmiş olan bir meselenin yeniden tetkik edilmesidir.*”³². Bu açıklamadan *istinaf* kavramına ilişkin iki husus ön plandadır. Birincisi, ilk derece mahkemesince uyuşmazlık konusu maddi vaka çözümlenmiş yani karara varılmış olmalı; ikincisi, incelenen ve çözümlenen söz konusu meselenin yeniden tetkik edilmesi. Dönemin bir başka hukukçusu Mahmud Refik “*istinaf*” tabirinin Osmanlı Hukuku içerisinde iki manasının olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “*Biri: Bidayet mehâkiminde hükme raptedilen davaları bir defa daha tetkik ettirmek yolunda tarafeyn-i münâzinin her birine verilmiş olan hakk-ı kanununun usul-i istimalidir ki lisan-ı ammede istinaf tabirinin şayi olan manası budur. Bu tarifede “davaları” denilmiştir. Diğeri, mahkeme-i şer’iyyeden verilmiş olan ilam tetkikat-ı şer’iyyenin muktezası üzerine hükmü veren veya diğer bir mahkemeye havaleten geldiğinde ilamın talik ettiği davanın ikinci defa görülmesidir. Ama Fetvahanenin nakzı üzerine davanın ikinci defa tetkikine istinaf denilemez.*”³³.

hükmü hangi mahkeme vermiş ise ondan rücu eylesimini talep etmekten ibarettir.” Düstur, 1. Tertip, C.4, s.289.

²⁹ İade-i muhakeme, kanunda gösterilen belirli sebeplerin olması halinde yargılamanın yeniden yapılmasının istenebildiği bir kanun yoludur. Müesseseye ilgili Hukuk Usulü Kanununun 201. maddesindeki düzenleme şöyledir: “*Mehâkim-i ibtidaiyeden veya istinafiyeden tarafeyn muvacehelerinde derece-i ahirede lâhik olan ve kezalik derece-i ahirede gıyaben verilip de itiraz alelhükmü kabul etmeyen hüküm ve ilam aleyhlerine bervech-i ati beyan olunan esbattan dolayı tarafeynin veyahut onlar makamına kaim olanların birisi canibinden takdim olunacak arzuhal üzerine iade-i muhakeme olunabilir.*” Düstur, 1. Tertip, C.4, s.297-298.

³⁰ Tashih-i karar, belli sebeplerin varlığı halinde, Temyiz Mahkemesinin verdiği hükümlerin kanuna ve usule uygunluğunun denetlenebildiği bir kanun yoludur. Kuruma ilişkin Hukuk Usulü Kanununun 252. maddesindeki hüküm şu şekildedir: “*Mahkeme-i Temyiz kararları üzerine itiraz alelhükmü ve iade-i mahkeme istidası caiz değildir. Ancak ahval-i atiyeden birinin vücudu takdirinde tarafeynden biri Mahkeme-i Temyiz kararının kendisine tebliği tarihinden itibaren nihayet bir mah zarfında itirazâtını mübeyyin Mahkeme-i Temyize bir arzuhal itasıyla verilen kararın tashihini talep ve istida edebilir.*” Düstur, 1. Tertip, C.4, s.308.

³¹ Abdülhalik Mithad, s. 312; Mustafa Reşid, 1338, s. 428; Yorgaki Efendi, s. 357. Ayrıca hukuk usulünde düzenleme alanı bulan üçüncü kişinin itirazı anlamındaki *itiraz ül-gayr* ile hâkimden şikâyet manasındaki *ıştikâ ani'l-hükkâm* kurumlarının kanun yolu olup olmadığı ve hangi kanun yoluna ait oldukları tartışmalıdır.

³² Mustafa Reşid, “*Mehâkim-i İstinafiye Teşkilatına Dair*”, C. 2, S. 16-17-18, 1340, Ceride-i Adliye, s. 112.

³³ Mahmud Refik, “*Usul-i İstinaf*”, S. 9, 1328, Muhamat, s. 158. Mahmud Refik ilkinin genel ve asıl; ikincisinin ise şer’i davalardaki kullanım olduğunu belirtmiştir. İkinci kullanım, tamamen şer’i usule has ve ters bir mantığı içermektedir; temyiz

İstinafın esas kullanımının ve manasının izah edildiği ilk tarifte vurgulanan noktalar, Mustafa Reşid'in tanımında olduğu gibi, bidayet mahkemesince verilmiş bir kararın olması ve davanın yeniden görülmesidir. Mahmud Nedim ise “*İstinaf şol bir varakadır ki onunla küçük hâkimler tarafından sudur eden bir kararın, mafevkinde bulunan diğer bir mahkemededen ıslahı talep olunur.*” demektedir³⁴. Tanımda ön plana çıkan hususun alt derecede verilen bir kararın üst derecede yeniden görülmesi olduğu söylenebilir. İstinaf ile talep edilenin ise kararın ıslahı olduğu belirtilmiştir. Türzkâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi ise istinaf maddesinde şu tarife yer vermiştir: “*Istihlâh-ı hukukta; mehâkim-i adliyeden verilip de kanûnen kabil-i istînaf olan deâvî-yi şer’iye, hukukiye ve cezâiye, ticâriyenin mâfevkı bulunan diğer bir mahkeme tarafından ikinci defa olmak üzere rüyet ve muhâkeme eylemesine ıtlak olunur.*”³⁵. Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin ortaya koyduğu tanımdan öne çıkan hususlardan ilki, yalnızca kanunda sayılan ve istinafi mümkün olan kararlar hakkında bu yola başvurulabileceğidir. Bir diğer unsur ise, öteki tanımlarda da vurgulanan, hükmün üst derece bir mahkemede istinaf olabileceğidir. Yine diğer tariflerdeki benzer şekilde, uyuşmazlığın ikinci defa görülmesi ve muhakeme edilmesi hususuna da özellikle yer verilmiştir.

Tanzimat dönemi hukukçularınca yapılan bu tanımlara bakıldığında, istinaf kurumuna ilişkin bazı unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, *madun* yani alt derece bir mahkeme tarafından verilen bir kararın olmasıdır. Öyleyse öncelikle ilk derece mahkemesince verilen bir kararın olması gerekmektedir. Bir diğer unsur, alt derecede verilen kararın *mafevk* yani üst derece bir mahkemece yeniden incelenmesidir. İstinaf incelemesini yapacak mahkeme mutlaka bidayet mahkemesinden farklı ve üst bir derece olmalıdır. En önemli unsurlardan biri ise *yeniden rüyet* veya *tekrar tetkiktir*. Davanın yeni baştan görülmesi, davanın tekrar incelenmesi istinaf kavramının özünü oluşturmaktadır. Başka bir unsur ise, *ıslah*tır. Bu unsur istinafın amacına yöneliktir. Haksızlık, yanlışlık veya eksiklik olduğunu düşünen taraf, istinaf kurumu ile bu durumu düzeltme, değiştirme veya ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son bir unsur, istinafın, *kanuni bir yol veya kurum olması ve kanunen mümkün olan hallerde* bu yola müracaatın kabul edilebilmesidir. Bu hususun incelenmesi ve tartışılması, istinaf müessesesinin var olma amacı ve neye hizmet ettiğini anlamak yahut ortaya çıkarmak için önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Tanzimat döneminde bu meseleye ilişkin hangi usul kurallarının olduğunu incelemek gerekmektedir. Ayrıca kuralların uygulamasının nasıl olduğu da Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan kararlar ışığında gösterilmeye çalışılacaktır.

mahkemesi olan Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyyenin kararı bozup ilk derece mahkemesince yeniden incelemek için gönderilmesine istinaf denilmiştir. Bu kapsamda Fetvahanenin bozup gönderdiği davanın ilk derecede bir daha görülmesine ise istinaf denilmemiştir. Ancak bu durum istinafın hakiki manasını ortaya koymamaktadır. Bunun, Mecelledeki düzenlemeden kaynaklı olduğu söylenebilir.

³⁴ Mahmud Nedim, s. 724.

³⁵ Türzkâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, Osmanlı Hukuk Sözlüğü: Mükemmel Istihlâh-ı Kavânin Yâhut Mâlûmât-ı Kanûniye Hülâsası, Fethi Gedikli / İbrahim Onat (hzl.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.118.

III. İSTİNAF YOLUNA BAŞVURMAK İÇİN GEREKLİ ÖN ŞARTLAR

Tanzimat dönemi Osmanlı hukukunda, istinaf olağan bir kanun yoludur ve kural olarak ilk derece mahkemesinin verdiği her türlü hükmün istinafi mümkündür. Tüm uyuşmazlıklara iki derecede bakılması gerekliliği, Tanzimat dönemi usul hukukunun temel esaslarından biri olarak kabul edilmektedir³⁶. Öyle ki her iki derecede de vakia ve delil getirmekte bir sınır gözetilmeden, davanın tüm yönleriyle görülmesi gerektiği kabul edilmiştir³⁷. Bu kapsamda derece-i ulâ / ilk derece denilen bidayet mahkemesinde dava görüldükten sonra derece-i sâniye / ikinci derece olarak adlandırılan istinaf mahkemesinde davanın görülmesi şarttır³⁸. Ancak bu kaide gerek Tanzimat döneminde gerekse günümüzde, mutlak bir şekilde, ne düzenleme ne de uygulama alanı bulmuştur. Bu bağlamda Tanzimat döneminde, dava konusunun değerinin istinaf masraflarını karşılamaması halinde ya da davanın hızlı bir şekilde çözümlenmesinin kamu yararına daha uygun olduğu durumda, istinaf yolunun olmaması gerektiği kabul edilmiştir³⁹. Bu düzlemde istinaf kavramının teorik anlamı, mevzuata ve uygulamaya tam manasıyla yansımamıştır. Öyle ki ilk derece mahkemesinin verdiği tüm karar ve hükümler için istinaf yoluna müracaat edilmesinin mümkün olamayacağı ya da ilk derece mahkemesince verilen bazı hükümlerin son derecede verildiğinin kabul edilmesi zorunluluğu ortaya konmuştur. Netice itibariyle gerek hukuk usulü gerek mahkeme teşkilatına ilişkin kanunlarda, kural olarak iki derece kabul edilmesine rağmen istisnasız her davaya iki derecede bakılmadığı; yalnızca kanunun belirttiği sınırlardaki davaların iki dereceli olduğu görülmektedir.

İstinaf yoluna başvuru için öncelikle iki şartın varlığından bahsetmek gerekir. Bunlardan ilki mahkemece verilen bir karar söz konusu olmalıdır, ikincisi ise bu kararın ilk derecede verilmesidir⁴⁰. Tanzimat döneminde 1879 tarihli Hukuk Usulü Kanununun 66. maddesinin lahikasına göre mahkemeler *karar-ı idadi*, *karar-ı muvakkat*, *karar-ı karine* ve *karar-ı kati* şeklinde dört farklı

³⁶ Yorgaki Efendi, s. 285.

³⁷ Dar anlamda istinaf denilen ve istinaf yargılamasının dilekçede gösterilen sınırlı sebeple ve yeni vakia ve delilin getirilmesinin istisnai hallerde söz konusu olduğu bir anlayış Tanzimat döneminde hâkim olmamıştır; tam tersi geniş anlamda bir istinaf sistemi kabul edilmiştir. Ali Cem Budak, "1879 Tarihli Eski Medeni Usul Kanunumuza Göre İstinaf Mahkemesinin Dosyayı İlk Derece Mahkemesine Göndermesi", C. 16, S. 46, 2020, *Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi*, s. 450-451.

³⁸ Hatta 1911 senesinde yapılan değişiklik ve sonrasında uygulamada görülen istinaf incelemesi neticesinde zamanaşımı sebebiyle dosyanın bidayet mahkemesine iade edilmesi, dar anlamda istinafa yaklaştığı yönünde yorumlanabilmiştir. Öte yandan bu durum, hakiki bir ilk derece yargılaması yapılmadan ikinci derecede davanın görülmemesi bağlamında iki dereceli mahkemeler sisteminin gereklerine daha uygun durmaktadır. Budak, 2020, s. 460.

³⁹ Mustafa Reşid, 1338, s. 449.

⁴⁰ A. Talat, *Zeyl-i Sak ve Şerh-i Usul-i Muhakeme-i Hukukiye*, C. 2, K. 1, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul, 1304, s. 117.

karar ortaya koyabilirdi⁴¹. Maddeye göre muhakemeye hazırlık için yapılan ve hükmün verilmesine yardımcı olacak keşif ve muayene gibi kararlar, karar-ı idadi; uyuşmazlık konusu malın muhafaza altına alınması gibi, dava açıldıktan ancak hüküm verilmeden evvel, geçici olarak alınması gereken koruma tedbirleri ise karar-ı muvakkat olarak tanımlanmıştır. Karar-ı idadi ve karar-ı muvakkatların tek başına istinaf edilmesi kabul edilmemiş ancak hüküm ile birlikte istinaf edilebileceği öngörülmüştür. Karar-ı karineler ise, karar-ı idadiler gibi davanın görülmesini kolaylaştıran, ancak hükmün ne olacağını hemen hissettiren kararlardır. Aşağıda üzerinde duracağımız üzere, karar-ı karinelerin önceleri tek başlarına istinaf edilmeleri mümkünken sonradan getirilen düzenleme ile müstakil bir şekilde istinaf edilmelerinin önü kesilmiştir. Esas olarak istinaf edilebilecek kararlar, karar-ı katilerdir. Madde hükmünde açıklandığı üzere karar-ı kati, nihai karar yani hüküm demektir; onun verilmesiyle birlikte dava sona erer. Tanzimat devrinde *hüküm-i kati*, sözlükte her ne kadar “kesin hüküm” anlamına gelse de, bugünkü *kesin hüküm* teriminden farklı bir mana taşımıştır⁴². Bu dönemde, istinafi mümkün olmayan ya da mümkün olmakla birlikte istinaf süresi sona eren hükümler için daha çok hüküm-i kati tabiri kullanılmış; hüküm-i katilerin ancak temyiz edilebilmesi mümkün olmuştur⁴³.

⁴¹ “*Deâvinin rüyeti esnasında hasb’el-icap verilen kararlar dört nev’i olur. Birincisi karar-ı idadi, ikincisi karar-ı muvakkat, üçüncüsü karar-ı karine, dördüncüsü karar-ı katidir.*”

Karar-ı idadi: Davanın tahkik ve rüyetini teshil ve netice-i hükmünü îdad eden tedbiri mübeyyin olan karardır. (Mesela: Bâlâda beyan olunduğu üzere bir davanın muhbirlerle havale olunması ve münâzaunfih olan akarın keşif ve muayene edilmesi hakkında verilen kararlar karar-ı idadidir)

Karar-ı muvakkat: Dava suret-i katiyede fasıl ve hüküm olunmazdan evvel muvakkaten ittihaz olunması lazım gelen bir tedbiri mutazammın karar demektir. (Mesela münâzaunfih olan eşyanın mahzur veya tehlikeden vikayesi için muvakkaten muhafaza altına alınmasına karar verilmesi gibi)

Karar-ı karine: Davanın rüyetini teshil ve netice-i hükmünü idadi ile beraber işbu hükmün ne olacağını hemen ihsas ettiren bir tedbiri mübeyyin karardır. (Mesela bir kimsenin lüzum-ı tahlifi ve bir şirket-i akdin deyninden dolayı şirket olduğu iddia olunan şahsın şirket olduğu hakkında verilen kararlardır ki o kimse yemin etmez ise aleyhine hüküm olunacağı ve o şahsın şirket olması şirketin deyninden mahkûmiyetini müstelzim olacağı mülâbesesiyle zikrolunan kararlar)

Karar-ı kati: Dahi davayı fasıl eden yani dava onunla mahkemede hitam bulan karardır ki nihayet hüküm demektir. Gerek karar-ı idadi gerek karar-ı muvakkat davanın hükmünden sonra o hüküm ile beraber istinaf olunabilir yoksa evvelce olunamaz.” Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 273. Her ne kadar Batı menşeli bir kanun olsa da, karar türlerinin sayılması, açıklanması ve ayrıca söz konusu karar çeşitlerine örnekler verilmesi, İslâm hukukunun kazuistik yapısının bir yansıması olarak yorumlanabilir.

⁴² Ali Cem Budak “1295 tarihli Eski Medeni Usul Kanun-u Muvakkatı’nda İstinaf”, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı – XV, 6-7 Ekim 2017, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2018, s. 334.

⁴³ Ahmet Ziya, Yeni ve Mufassal Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu Şerhi, Tadilen ve Tashihen Üçüncü Tabı, Cihan Matbaası, İstanbul, 1339-1341, s. 8. “Katiyen hüküm verilmesi, “suret-i katiyede hükmolunması” gibi tabirler de yine bu anlamda kullanılır. Budak, 2018, s. 334-335.

İkinci şarta ise Mahkemelerin Teşkilatı Kanununun 11 ve 12. maddeleri ile Hukuk Usulü Kanununun 171. maddesinde yer verilmiştir; bidayet mahkemelerinin hangi hükümleri derece-i ûlâda hangilerini ise derece-i ahirede verdiği bu düzenlemelerde belirtilmiştir⁴⁴. Aynı kapsamda, Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin 94. maddesinde açıkça zikredilen husus, bir hükmün derece-i ûlâda verilmesi halinde istinafinın mümkün olduğudur⁴⁵. Yani ilk derece mahkemesinin verdiği bazı kararların istinafi mümkün olmayıp son derecede verilmiş kararlar olarak kabul edilir. Bidayet mahkemelerinin derece-i ûlâ ve derece-i ahirede hüküm vermelerine ilişkin düzenlemeler, kamu düzenine ve göreve ilişkin kesin kurallar olarak görülmüştür⁴⁶. Bidayet mahkemesi, ilk derece olarak bir hüküm kurarsa bunun istinafi mümkünken; son derece olarak bir hüküm verirse onun istinafi olamaz. Bu bağlamda taraflar, istinafi mümkün olmayan bir hükmü anlaşılarak istinaf edilebilir hale getiremezler. Öyle ki Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 174. maddesine⁴⁷ göre, bidayet mahkemesinin son derecede verdiği kabul edilen ve istinafi mümkün olmayan hükümler hakkında taraflar, istinaf edilebileceği yolunda bir sözleşme yapsalar dahi bu anlaşmanın bir geçerliliği olmayacaktır. Aynı zamanda maddede, bidayet mahkemesinin istinafi mümkün olmayan ve son derecede verdiği bir hükmünün, ilamda belirtilmese dahi, istinaf edilemeyeceği belirtilmiştir. Hatta bidayet mahkemesi istinaf yolu kapalı olan hükmünün, istinafinın mümkün olduğunu ilamında bir şekilde belirtmiş olsa dahi, bu hüküm hakkında istinaf başvurusu yapılamaz⁴⁸. İstinafi mümkün olmayan bir hüküm için istinaf yoluna başvurulduğunda mahkeme, muhakemenin her aşamasında bu davayı reddedebilir⁴⁹. Böylece istinaf edilebilir hükümlerin emredici nitelikte olduğu ve ancak kanun ile belirlenebileceği kabul edilmiştir⁵⁰. Mahkeme ya da taraflar, istinafi mümkün olmayan bir kararı, istinaf edilebilir bir hale getiremezler. Nitekim Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan 1891 tarihli kararında Mahkeme-i Temyiz, istinaf yolu açık olmamasına rağmen hükmün istinafinı kabul eden ve yargılama yapan istinaf mahkemesinin kanuna aykırı hareket ettiğini belirterek verilen kararı

⁴⁴ A. Talat, s. 118.

⁴⁵ “İstinaftan murat Zeyl-i Kanun-ı Ticaretin otuz altıncı maddesi mucibince derece-i ûlâda mehâkim-i ticarette rüyet ve fasıl olunan bir davanın hüküm ve kararında bir haksızlık vuku bulmuş ise o hüküm ve kararı islah etmektir.” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 800.

⁴⁶ A. Talat, s. 120.

⁴⁷ “Kabil-i istinaf olmayan bir dava müddei ve müddeialehyh taraflarından bil-muvafake istinafi istida olunsa veyahut bidayet ilamında hükmün suret-i katiyede olduğu beyan olunmamış veyahut istinaf olunabilmesi her nasılsa tasrih kılınmış olsa bile, istinaf olunamaz.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 293.

⁴⁸ Aynı mahiyetteki hüküm Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin 96. Maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “Bilakis bir mahkeme-i ticaret bir davanın yalnız derece-i ûlâda hükmüne mezun iken bu dereceyi tecavüz ile ilamında suret-i katiyede hükmolunduğunu beyan etse bile o mahkemenin hüküm ve kararı kabil-i istinaf olur.” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 800.

⁴⁹ Ahmet Ziya, s. 522.

⁵⁰ Budak, 2018, s. 347-348.

bozmuştur⁵¹. Ancak Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 172. maddesine göre taraflar, istinafi mümkün olan bir kararı, aralarındaki bir anlaşma ile istinafi mümkün olmayan bir hale getirebilmektedirler⁵². Yani taraflar isterlerse istinaf haklarından anlaşarak feragat edebilirler.

Bidayet mahkemesince verilen bir hükmün, derece-i ülâda mı yoksa derece-i ahirede mi olduğuna ilişkin tespit, genel olarak, belirli bir kıymet üzerinden yapılır. Bu bağlamda bu değer altında olan davaların derece-i ülâda, üstündekilerin ise derece-i ahirede olduğu kabul edilir. İşte bidayet mahkemesinin derece-i ülâ olarak hüküm kurduğu davalar, Tanzimat dönemi kullanımıyla, *kabil-i istinaftır* yani bu davaların istinafi mümkündür⁵³. Bu kapsamda bidayet mahkemesinin verdiği kararların hangilerinin istinafinin mümkün olduğu hangilerinin olmadığını anlayabilmek için Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun, Mahkemelerin Teşkilatı Kanununun ve Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin maddelerini incelemek gerekir.

IV. İSTİNAFI MÜMKÜN KARARLARDA GENEL KURAL

Tanzimat dönemi hukuk usulünde, bir hükmün istinaf edilip edilemeyeceğine ilişkin genel kaide, belirli bir para miktarı üzerinden konulmuştur. Nitekim Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun, henüz ilk maddesinde bu mesele hüküm altına alınmıştır. Söz konusu madde hükmü, yukarıda da belirttiğimiz üzere, şu şekildedir: “*Mehâkim-i nizamiyeye muhavvel kâffe deâvî derece-i ülâda yani bidayet mahkemelerinde rüyet olunur. Bunlardan beş bin kuruşa kadar olanları katıyen ve maadası kabil-i istinaf olarak hüküm ve fasıl*

⁵¹ “...müddeialehyin netice-i cevabı dahi hükm-i ibtidai beş bin kuruşu müteceviz ve binaenaleyh dava kabil-i istinaf bulunduğu cihetle itiraz-ı mezkûrun reddi ve ilamın tasdiki talebinden ve muavin-i mumaileyh mütalaası dahi dava-yı vaka beş bin kuruştan dun bir meblağ hakkında olarak kanunen kabil-i istinaf bulunmadığı halde Niğde Bidayet Mahkemesince istinaf tarikiyle rüyet olunması vazife haricinde olduğu beyanından ibaret bulunmuştur.

İcabi müzakere olundukta ilam-ı mezkûr münderecatından münfehîm olduğu üzere bidayeten müddei bulunan menafi sandığı? vekilinin ikame eylediği dava iki bin beş yüz elli iki kuruştan ibaret ve hadd-ı istinaftan dun bulunduğu cihetle dava-yı mezkûre Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş dördüncü maddesi hükmünce kabil-i istinaf olmadığı halde mahkeme-i mezkûrece istinaf istidasının reddedilmesi lazım gelir iken burasına dikkat olunmaksızın davanın istinafen fasıl ve rüyetiyle ber-minval-i muharrer hükmolunması kanuna mugayir olduğuna ve muavin-i mumaileyhin mütalaası dahi muvafık-ı nefsül-emr görüldüğüne binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz iki ve iki yüz kırk birinci maddeleri ahkâmına tevfiқан ilam-ı mezkûrun nakzına... 28 Eylül sene 307 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 761, 1894, s. 11300.

⁵² “*Kabil-i istinaf olan bir dava rüyet olduğu mahkemenin vazifesine ait ve ashabi dahi fail-i muhtar olup da istinaf olunmamak üzere rüyetine razı olduklarını havi tarafeyn mahkemeye senet vermiş oldukları takdirden istinaf olunmaz.*” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 292.

⁵³ Mehmed Ziyâeddin Efendi hukuk muhakemesinde kabil-i istinaf olan hükümleri sekiz; olmayanları ise üç kalemde saymıştır. bkz. Türkzâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, s. 125-126.

edilir. Derece-i sâniyede yani istinafta rüyet olunan deâvînin hükmü dahi katidir.”⁵⁴. Madde hükmüne göre beş bin kuruşun altında değere sahip olan davalar, bidayet mahkemesince kesin olarak hüküm altına alınır ve bu hükümlerin istinafi mümkün değildir. Beş bin kuruş ve üstünde bir kıymet taşıyanlar ise bidayet mahkemesinde derece-i ulâ olarak görülür ve derece-i ulâ yani istinafa götürülmesi mümkündür. Bu husus, Kanunun istinaf bölümünde kapsamı genişletilerek ve ayrıntılı olarak, 171. maddede şu şekilde düzenlemiştir: “*Mehâkim-i ibtidaiyeden beş bin kuruş ve daha ziyade bir meblağ üzerine ve o miktar kıymetinde veya senevi beş yüz kuruş ve daha ziyade irat verir emval-i gayrimenkule hakkında tekevvün eden davaya dair verilen hükümler kabil-i istinaftır.*”⁵⁵. Buna göre kıymeti beş bin kuruş ve üstündeki davaların istinafi mümkündür. Ayrıca beş bin kuruş ve üzerinde bir değere ya da senelik beş yüz kuruş ve daha fazla gelir getiren gayrimenkullere ilişkin verilen hükümlerin istinafinın mümkün olduğu kabul edilmiştir. İlkinde dava konusunun nakit para olması hali, ikincisinde ise mülk olması durumu düzenlenmiştir⁵⁶. Bu düzenleme kapsamında, beş bin kuruştan daha az değere sahip olan para alacaklarıyla ilgili davalarda ve beş yüz kuruştan daha az gelir getiren taşınmaza ilişkin davalarda, bidayet mahkemelerinin verdiği hükümler, son derecede verilmiş kabul edilmektedir⁵⁷.

Ticaret bidayet mahkemelerinin istinafi mümkün kararları, öncelikle Nizamnamedeki düzenlemeyle belirlenmiştir. 1861 tarihli Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin 95. maddesinde⁵⁸, Zeyl-i Kanun-ı Ticaretin 36. maddesine atıf yapılmıştır ve bu maddedeki sınıra göre bir davanın istinafinın mümkün olup olmayacağını tespit edileceği ifade edilmiştir. 1860 tarihli Zeyl-i Kanun-ı Ticaretin 36. maddesinde⁵⁹ ise, ticaret

⁵⁴ Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 257.

⁵⁵ Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 292.

⁵⁶ Yorgaki Efendi, s. 23.

⁵⁷ Kanun maddesinin müzakeresi esnasında beş bin ve beş yüz kuruşun çok yüksek bir değer olduğu düşünülmüş ve nizamiye mahkemelerinin de sayısının artacağını öngörüldüğü için söz konusu meblağların, iki bin beş yüz ve iki yüz elli kuruş şeklinde yarısına indirilmesi istenmiş ancak Kanun metninde böyle bir değişiklik gidilmemiştir. İkinci, 2001, s. 185. Ahmet Ziya, “Sulh Kanunu”nun 3. ve 4. maddelerinde istinafi mümkün kararların değerinin beş bin kuruştan elli bin kuruşa yükseltildiğini belirtmiştir. Ahmet Ziya, s. 513. Ancak söz konusu “Sulh Kanunu” ve maddelerine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁵⁸ “Zeyl-i Kanun-ı Ticaretin otuz altıncı maddesinin tayin ettiği had dâhilinde olarak ticaret mahkemelerinin katiyen hükmettikleri davalar müddei ve müddeialehy tarafından bil-muvafakat istida olursa dahi istinaf olunamaz. Hatta verilmiş olan ilamda davanın hüküm ve kararı suret-i katiyede olduğu beyan olunmasa veyahut istinaf olunabilmesi her nasılsa tasrih kılınmış bulunsa bile dava-yı mezkûre yine kabil-i istinaf olamaz.” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 800.

⁵⁹ “Ticaret mahkemelerinin kabil-i istinaf olmamak yani verdiği hükmün aleyhine divan-ı istinafa müracaat kabul etmemek üzere rüyet ve fasıl edecekleri mevâd ervela asla beş bin kuruş tecavüz etmeyen saniyen beş bin kuruşu tecavüz olsa bile zaten ticaret mahkemelerinin vezâifine ait ashabi dahi fail-i muhtar olup da istinaf-ı dava olunmayarak suret-i katiyede rüyetine razı olduklarını mübeyyin taraflarından senet verilen salisen müddeinin davasına mukabilen veyahut matlubuna mahsuben müddeialehyinden dahi beş bin kuruştan aşağı bir davası vuku bulup da müddeinin davasıyla birleştirildiği halde

mahkemelerinin yalnızca beş bin kuruştan fazla nakdi değere sahip davaların istinaf edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Ticaret mevzuatındaki düzenleme ile Hukuk Usul Kanunundaki hüküm arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Öncelikle gayrimenkullere ilişkin davaların istinafına ilişkin ne Zeyl-i Kanunda ne de Nizamnamede bir düzenleme bulunmaktadır⁶⁰. Yine ticaret mevzuatındaki düzenlemeden, tam beş bin kuruş değere sahip davaların istinafinin mümkün olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun madde-i mahsusasında⁶¹, Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin, Kanun ile çelişen ve ona aykırı olan maddelerinin feshedildiği açık bir şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle 1879 tarihinden sonra ticaret davalarında da Hukuk Usul Kanunundaki hüküm uygulanmış ve istinafi mümkün olan ticaret bidayet mahkemesinin kararları, buradaki sınıra göre tayin edilmiştir.

Meâhim-i Nizamiyenin Teşkilâtı Kanununda konuyla ilgili maddeler incelendiğinde, öncelikle, 2. maddesinde⁶², köylerde sulh dairesinin ihtiyar meclisi, nahiyelerde ise nahiyeye meclisi olduğu belirtilmiştir. Ancak söz konusu Kanununun 3. maddesine⁶³ göre ihtiyar meclislerinin hüküm verme yetkisinin olmadığı ve nahiyeye meclislerince yalnızca kıymeti yüz elli kuruşa kadar olan davalara ilişkin hüküm verebileceği belirtilmiştir. Nahiyeye meclislerinin, yüz elli kuruş altındaki değere sahip davalarla ilgili verdiği

ikisinin miktarı beş bin kuruşu müteceviz olsa bile bu misillü müddeialehy tarafından vaki olan bilcümle davalardan ibaret olup fakat tarafeynin yekdiğeri hakkında vuku bulan davalarının birisi zikrolunan miktardan ziyade olur ise o halde iki taraf davasının dahi istinafi caiz olmak üzere ticaret mahkemesinde rüyet olunacaktır.” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 452-453.

⁶⁰ Ayrıca söz konusu hükümde kıymeti takdir edilmeyen davalardan bahsedilmemiştir. Ancak Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin 98. maddesinde, kıymeti takdir edilemeyen davaların da istinafinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle çelişkili bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Nizamname, Zeyl Kanuna gönderme yapmasına rağmen ondan farklı bir düzenleme getirmiş ve istinaf olunabilecek durumların kapsamını genişletmiştir. Hem kanuna atf yapıp hem de ona aykırı bir hükmün ortaya konması doğru durmamaktadır. *“Aķçece miktarı gayr-ı muayyen olan iddia üzerine terettüp eden hüküm ve karar dahi kabil-i istinaf olacaktır. Gayr-ı muayyen denilen iddia gerek haddizatında takdir-i kıymeti mümkün olmayan yahut mümkün olup da tarafeynden takdir-i kıymet kılınmayan müddeadan ibarettir ve takdir-i kıymet maddesi müddeinin istidasında yahut hin-i muhakemede tarafeynin vaki olacak ifadelerinde beyan olunur.” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 800.*

⁶¹ *“Ticaret Usul Muhakemesinin yüz yirmi üçüncü ve yüz yirmi dördüncü maddeleri fesih ve ilga olunmuş olduğu gibi Nizamname-i mezkûrun işbu Kanunnameye münakız olan sair ahkâmı mefshuttur.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 317.*

⁶² *“Devâir-i sulhiye karyelerde ihtiyar meclisleri ve nahiyelerde nahiyeye meclisleridir.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 235.*

⁶³ *“Devâir-i sulhiye hukuk davalarından tarafeynin müracaat ve rızalarıyla sulhen tesviyesi kabil olanları sulhen ve kavaid-i mahsusasına tevfikân bitirir. Nevâhi meclisleri musâlahât-i tesviyesi kabil olamayan ve asla yüz elli kuruşu veyahut bu miktar-ı kıymeti tecavüz etmeyen davaları dahi katiyen yani kabil-i istinaf olmamak üzere hükmeder. Bu miktar veyahut kıymetçe bu derecenin fevkindeki davaları rüyetten memnudur. Ve iş bu hükm-i salahiyetini kurâ ihtiyar meclisleri caiz değildir.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 236.*

hükümler, kesin yani son derecede kabul edilmiştir. Bu nedenle söz konusu kararların istinafi mümkün olmamıştır. Ne ihtiyar meclislerinin ne de nahiye meclislerinin derece-i ûlâ olarak karar verebilme yetkisi bulunmuştur. İstinafi mümkün kararları vermeye yalnızca hukuk-ı adiyeye bidayet mahkemeleri ile ticaret bidayet mahkemeleri yetkili olmuştur⁶⁴. Benzer şekilde 1907 tarihli Nevahi Merkezlerinde Bulunan Nahiyeye Meclislerinin Vezaif-i Sulhiye ve Adliyesini Mübeyyin Nizamnamesinin 4. maddesinde⁶⁵ bin beş yüz kuruşa kadar olan davaların ve nihayet 1913 tarihli Sulh Hâkimleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat'ın 3. maddesinde⁶⁶ iki bin beş yüz kuruşa kadar olan uyuşmazlıkların, istinafi mümkün olmayacak şekilde, sulh hâkimlerince katiyen karara bağlanacağı düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemelerle sulh mahkemelerinin görev ve yetkisi zamanla genişletilmiş ancak verdikleri kararların istinafi kabul edilmemiş; temyizi mümkün kılınmıştır. Bu durum Tanzimat devri hukuk usulünde, istinafi mümkün hükümlerin kanunda belirtilmesi gerektiğini gösteren bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁷.

Teşkilat Kanununun 11. maddesinde ise hukuk davalarında istinafi mümkün hükümlerin neler olabileceğine ilişkin şöyle bir düzenleme mevcuttur: *“Her kaza mahkemesi o kazaya merbut nevâhi ve kurâda beş bin kuruş kıymet ve senevi beş yüz kuruş irat üzerine tekevvün eden davaları katiyen yani kabil-i istinaf olmamak üzere ve bu miktar kıymeti ve iradı tecavüz eden ve kıymeti tayin ve takdir olunmamış bir şey üzerine mebni olan davaları kabil-i istinaf olarak rüyet eder.”*⁶⁸ Burada da beş bin kuruş üzeri ve senelik beş yüz kuruşu geçen bir gelir getiren uyuşmazlık konularına ilişkin davaların istinafinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Hukuk Usulü Kanununun 171. maddesi ile Mahkemelerin Teşkilatı Kanununun 11. maddesi arasında, açık bir farklılık söz konusudur. Mehâkim Kanununa göre değeri tam beş bin kuruş olan ve yine tam olarak senelik beş yüz kuruş gelir getiren mallara ilişkin davaların istinafi mümkün değilken; Hukuk Usulü Kanuna göre ise mümkündür. Mehâkim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanunu, esas itibariyle, nizamiye

⁶⁴ A. Talat, s. 123.

⁶⁵ *“Nevahi Mecalisinin mevaddı hukukiyedeki vezaifi ervelen nahiyeye merbut kura ahali beyinde bin beş yüz kuruşa kadar olan her nevi alacak dâvalarıyla bu miktar ve kıymeti müteceviz olmıyan emvali menkule ve gayri menkuleye müteallik münazaatı tarafeynin müracaat ve rızalarıyla sulhan tesviye etmek saniyen sureti sulhiyeye raptolunamıyan ve aslen yüz elli kuruş veyahut bu miktar ve kıymetteki emval ve emlakten mütevellit olan deavii hukukiyeyi katiyen yani kabili istinaf olmamak kayıt ve şartıyla hükmeylemek salisen gerek sulhan ve gerek hükmen rüyet ve tesviyesi dairei salâhiyet ve vazifesi haricinde bulunan hukuk dâvalarından dolayı tarafeyni mahkemei aidesine sevk etmek keyfiyatından ibarettir.”* Düstur, 1. Tertip, C. 8, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1943, s. 713.

⁶⁶ *“Sulh hâkimleri alehtlak mehâkim-i nizamiyenin daire-i salâhiyetinde olan hukuk ve ticaret davalarından lira yüz kuruş hesabıyla resûlmali veya kıymeti iki bin beş yüz kuruş olan ayn ve deyn davalarıyla hakk-ı mesil ve hakk-ı mürur davalarını kabil-i temyiz olmak üzere rüyet eder.”* Düstur, 2. Tertip, C. 5, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1332, s. 323. Yine söz konusu Kanun-ı Muvakkatın 3 ilâ 7. maddeleri arasında sulh hâkimlerin görevli ve yetkili olduğu ve istinafi mümkün olmayan davalar düzenlemiştir. Düstur, 2. Tertip, C. 5, s. 323-324.

⁶⁷ Mustafa Reşid, 1338, s. 449-450.

⁶⁸ Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 237.

mahkemelerin yapısını ve örgütlenmesi düzenlerken; hukuk yargılamasının nasıl yapılması gerektiğine ilişkin hükümler, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile ortaya konulmuştur. Tanzimat hukukçularının da belirttiği üzere, özel hükme tabi olunacak durumlarda, genel hükme müracaat edilmeyecektir ve bu nedenle söz konusu hususta Hukuk Usulü Kanundaki düzenleme geçerli olacaktır⁶⁹. Öyleyse kıymeti tam beş bin kuruş olan ve senelik tam olarak beş yüz kuruş gelir getiren taşınmazlara ilişkin davalarda, bidayet mahkemesi hükümlerine karşı istinaf yolunun açık olduğunu belirtmek gerekir.

Bu hususu biraz daha ayrıntılı incelemek gerekirse, *müddeabih*⁷⁰ yani dava konusu, Osmanlı hukukuna göre iki şekilde karşımıza çıkabilir. Bunlardan ilki *menkulât* diğeri ise *akardır*. Osmanlı hukukunda menkulât tabirinin içine, bir yerden başka bir yere nakli mümkün olan, taşınır mallar ve para girmektedir⁷¹. Dava konusunun para ya da akçe olması durumunda, bidayet mahkemesinin hangi hükümlerinin istinafinin mümkün olduğu, 171. maddeden kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Burada sorun olarak karşımıza çıkan husus, madde hükmünde menkul mallarla ilgili bir ifadenin bulunmamasıdır. Kanun koyucunun bu yönde susmuş olması, menkul mallara ilişkin hiçbir hukuk davasının istinafinin mümkün olmadığı, düşüncesine sevk edebilmektedir. Mustafa Reşid maddede “*ve o miktar kıymette*” ifadesinden sonra “*menkul mal*” tabirinin kullanılması gerektiğini ve bu durumun kanunu yapanlar tarafından unutulduğu görüşündedir⁷². Gerçekten kanun koyucu madde hükmünde “*meblağ*” ifadesi ile “*para*”ya bir atıf yaparken; taşınır mallara ilişkin herhangi bir ibarenin bulunmaması, bu hususu unuttuğunu göstermektedir.

Dava konusu ikinci olarak akar yani taşınmaz olabilir. Osmanlı hukukunda en çok ve en önemli taşınmaz mal olarak karşımıza araziler çıkmaktadır. Osmanlı arazi hukukunda araziler mülk, miri, metruk, mevat ve vakıf olmak üzere beşli bir ayrıma tutulmuştur. Nitekim bu sınıflandırma, 1858 Arazi Kanunnamesinde de kabul edilmiştir. Ancak burada bir veya birden fazla kimsenin tasarruf ya da kullanım hakkına sahip olabileceği arazi türleri mülk, miri ve vakıf arazi olarak karşımıza çıkmaktadır⁷³. Herkesin kullanıma açık olan yol, meydan gibi metruk arazi ile verimsiz, ölü olan ve kimsenin kullanımına uygun olmayan mevat arazilerde bu durum söz

⁶⁹ Ahmet Ziya, s. 509; Yorgaki Efendi, s. 286. Mahkemelerin Teşkilatı Kanunu 19 Cemaziyülahır 1296 (10.06.1879) tarihli iken; Hukuk Usulü Kanunu ise 2 Recep 1296 (22.06.1879) tarihlidir. İki Kanun aynı senede olmalarının yanı sıra birbirlerine çok yakın tarihlidirler. Yine de Budak, Usul Kanununun yeni, Teşkilat Kanununun ise eski tarihli olması sebebiyle Usul Kanundaki hükmün uygulanması gerektiğini ayrıca belirtmiştir. Budak, 2018, s. 341.

⁷⁰ Mecelle'nin 1614. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: “*Müddea, müddeinin dava eylediği şeydir ki müddeabih dahi denilir.*” Düstur, 1. Tertip, C. 3, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1293, s. 410. Bu bağlamda müddea, müddeabih ve münâzaunfih aynı anlamda kullanılabilir. Ahmet Ziya, s. 8

⁷¹ Aydın, s. 335; Cin / Akgündüz, s. 672; Demir, s. 362.

⁷² Mustafa Reşid, 1338, s. 453.

⁷³ Halil Cin, Mirî Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü, 2. baskı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1987, s. 19 vd.

Söz konusu vakadan, uyuşmazlık konusu taşınmazın hem değerine hem de senelik elde ettiği gelire bakılarak istinafinin mümkün olup olmadığını incelemek gerektiği anlaşılmaktadır. İstinaf mahkemesinin yalnızca taşınmazın değerini tespit ederek davanın istinaf edilemeyeceği yönünde bir karar veremeyeceği açıkça ortaya konmuştur.

Tanzimat döneminde hukuk davalarında istinafi mümkün hükümlerin neler olduğuna ilişkin kuralın, davanın değerine odaklı oluşturulduğu görülmektedir. Bu nedenle dava değerinin ne şekilde tespit edildiğinin incelenmesi gerekmektedir.

A. DAVA DEĞERİNİN TESPİTİ

Tanzimat dönemi medeni usul hukukunda, bidayet mahkemesinin kararlarını ilk derecede mi yoksa ikinci derecede mi verdiğini, başka bir ifade ile, hangi kararların istinafinin mümkün olduğu hangilerinin ise olmadığını saptamak için davanın değerini bilmek gerekir. Bu nedenle davanın değerinin nasıl tespit edileceği hususu önem arz etmektedir.

1879 tarihli Hukuk Usulü Kanununun 175. maddesinin son cümlesinde açıkça ifade edildiği üzere, davanın değeri, davacının dilekçesine ya da muhakeme sırasında tarafların verdiği ifadelerle göre tayin edilir⁷⁹. Müddeinin dilekçesi ile tarafların mahkeme huzurunda uzlaştıkları ifadede belirtilen meblağ farklılık arz ediyor ise burada esas alınması gereken tarafların ortak iradesi olmalıdır⁸⁰. Çünkü davacı, dilekçesinde malın kıymetini fazla göstererek istinafin mümkün olmasını ya da tam tersi az belirterek istinaf imkânının olmamasını sağlayabilir. Bu nedenle davalının dezavantajlı bir konuma düşmesini engellemek adına, muhakemede iki

ilam-ı ibtidaide muharrer olup bu cihetle dava-yı vakıtanın kabil-i istinaf olmadığına binaen istinaf istidasının reddine hükümden ve müstedî-i temyiz Gülâb'ın işbu hüküm aleyhinde layihasında muharrer başluca itirazı münâzaunfih arazinin beş yüz kuruş irat getirir olduğuna inde'l-hâkime dermeyan ettiği halde bu ifadesi nazar-ı dikkate alınmayarak istinaf istidasının reddine hükmedilmesi muhalif-i kanun olduğundan bahisle ilamın nakzı istidasından ve layiha-ı cevabiye münderecatı dahi muvafık-ı kanun olan ilamın tasdik talebinden ibaret bulunmuştur.

İcabi lede'l-müzakere ilam-ı mezkûr mütalaasından münfehim olduğu üzere müstedî-i temyiz merkum Gülâb münâzaunfih tarlaların senevi beş yüz kuruştan ziyade irat getirir olduğundan esna-yı mahkeme-i istinafiyede dava etmiş ve bu suret sabit olduğu surette davanın kabil-i istinaf olacağı tabii bulunmuş iken bu cihet tekkik edilmeksizin davanın kabil-i istinaf olmadığına karar verilmesi muhalif-i usul ve kanun olup müstedî-i temyiz bâlâda muharrer itirazı dahi bu cihete mütedair olarak muvafık-ı nefsi'l-emr görüldüğüne binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 27 Temmuz sene 315 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 1061, 1899, s. 15293-15294.

⁷⁹ “Akçece miktarı gayr-i muayyen olan iddialar üzerine terettüp eden hükümler kabil-i istinaftır. Gayr-i muayyen denilen iddiaların haddizatında takdir-i kıymeti mümkün olamayan veyahut mümkün olup da tarafeynden takdir-i kıymet kılınmayan müddeadan ibarettir. Takdir-i kıymet maddesi müddeinin iddiasında yahut hin-i mahkemede tarafeynin vaki olacak ifadelerinde beyan olunur.” Düstur, 1. Terip, C. 4, s. 293.

⁸⁰ A. Talat, s. 131; Yorgaki Efendi, s. 25.

tarafça onaylanan miktarın kabul edilmesi gerektiği düşünölmüştür. Keşif veya bilirkişi raporu ile uyuşmazlık miktarının açıkça tespit edilmesi yahut delil olarak sunulan senette açıkça değerin belli olması durumlarında dahi davanın kıymeti, buradaki miktarlara göre belirlenemez⁸¹. Bu deliller ile dava konusunun açık bir şekilde beş bin kuruşu geçtiği veya beş yüz kuruştan fazla gelir getirdiği tespit edilse dahi istinafi mümkün kabul edilmez. Uygulamaya baktığımızda Temyiz Mahkemesi de, davanın değeri takdir edilirken bakılması gereken yerin, davacının dilekçesi ya da tarafların muhakeme sırasında verdiği ifadeler olduğunu özellikle belirtmiş ve 175. maddedeki düzenlemeye atıf yaparak bu hususun altını önemle çizmiştir⁸². Öyle ki söz konusu karara göre tapu senesinde, kesin ve açık bir şekilde, uyuşmazlık konusu olan tarlanın değeri belli dahi olsa, dava dilekçesinde ya da tarafların birbiriyle uyuşan ifadelerinde geçmeyen bu kıymetin, davanın değeri kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir.

Davanın kıymeti takdir edilirken *müddeabihe* veya *münâzaunfihe* bakılır; *mahkûmünbihe* göre bir değer ortaya konulmamaktadır⁸³. Yani burada davacının iddia ettiği dava konusuna ya da taraflar arasında ihtilafı olan şeyin kıymeti veya miktarına göre davanın değeri tespit edilir. İlk derece mahkemesinin verdiği hüküm, davanın değerini belirlemez. Çünkü mahkemenin verdiği hüküm ile davanın kıymetinin belirlenmesi, hem tarafları hem de üst derece mahkemesinin yetkisini sınırlayan bir etkiye sahip olacaktır⁸⁴. Bu bağlamda davanın değeri beş bin kuruştan fazla ise, ilk derece mahkemesinin verdiği hükmün kıymeti beş bin kuruştan aşağı olsa bile, istinafi mümkün olacaktır. Bu hususa ilişkin uygulamada, Temyiz Mahkemesinin 1893 senesinde verdiği bir kararı mevcuttur⁸⁵. Karara göre

⁸¹ A. Talat, s. 126; Yorgaki Efendi, s. 24.

⁸² “İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûr mealinden anlaşıldığı üzere mahkeme-i istinafiyece defter-i hâkânî senesinde muharrer kıymet miktarına nazaran münâzaunfih tarlanın bidayeten kıymeti tayin olunmuş ve beş bin kuruştan dun bulunmuş olmasına mebni istinaf istidasının reddine karar verilmiş ise de takdir-i kıymet meselesi müddeinin iddiasında veya hin-i muhakemede tarafeynin vaki olacak ifadelerinde beyan olunmağa mütevakkıf olup ibraz olunan tapu senesinde münâzaunfih tarlanın kıymeti muharrer olmasıyla kıymeti tayin edilmiş olamayacağına nazaran dava-yı vaka kıymeti gayr-ı muayyen tarla üzerine cereyan etmiş ve Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş beşinci maddesi mucibince kabil-i istinaf bulunmuş iken mahkeme-i mezkûrece istinaf istidasının reddedilmesi madde-i mezkûre hükmüne muhalif olduğundan kanun-ı mezkûrun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 13 Temmuz sene 311 tarihinde mütefikan karar verilerek tefhim kılındı.” Ceride-i Mehâkim, Numara 852, 1895, s. 11959-11960.

⁸³ Ahmet Ziya, s. 509; Mustafa Reşid, 1338, s. 450.

⁸⁴ A. Talat, s. 130.

⁸⁵ “İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûre mütalaasından münfehim olduğu üzere mahkeme-i istinafiyece meblağ-ı mahkûmünbihe nispetle davanın kabil-i istinaf olmamasından dolayı istinaf istidası reddedilmiş olup hâlbuki bidayeten müddei bulunan merkum Abdüh Usta'nın ikame eylediği dava yedi bin kuruş fazla inşaat bedeli ile miktarı tayin kılınmayan ecr-i misil ve zarar ve ziyânın tahsili ibaret olmasına ve Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş beşinci maddesinde gösterildiği vechile bu misillü akçece miktarı gayr-ı muayyen iddialar üzerine terettüp eden hükümler kabil-i istinaf bulunmasına nazaran dava-yı mezkûre kabil-i istinaf bulunmuş iken mahkeme-i

istinaf, ilk derece mahkemesinin verdiği 4 bin kuruş mahkûmiyeti, davanın değeri olarak değerlendirmiş ve uyuşmazlığın istinaf edilmesinin mümkün olmadığına hükmetmiştir. Oysa mahkûm olunan miktar, davanın değeri anlamına gelmemektedir. İstinaf mahkemesinin yaptığı bu yanlış yorum Mahkeme-i Temyizce bozulmuştur.

Bir diğer önemli husus, davanın kıymeti takdir edilirken *resûlmala / ana mala* yani asıl alacağı bakılır; faiz, masraf, zarar ya da ziyandan doğan alacaklar, davanın değerine eklenmez ve hükmün istinafinın mümkün olup olmadığı hususunda dikkate alınmaz⁸⁶. Bu duruma ilişkin düzenleme, Mahkemelerin Teşkilatı Kanununun 12. maddesinde mevcuttur⁸⁷. Uygulamaya baktığımızda, Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan bir kararda, beş bin kuruşun altında olan esas alacak, faizle beraber beş bin kuruşu geçse bile söz konusu davanın istinafinın mümkün olmadığı vurgulanmış ve istinafin verdiği karar bozulmuştur⁸⁸. Yine Temyiz Mahkemesinin Hukuk Dairesinin verdiği bir başka kararda, 7234 kuruşluk alacağın yarısının ana mal, yarısının faiz alacağı olduğu belirtilmiş ve esas alacak beş bin kuruşu geçmediği için istinafinın mümkün olmadığı hüküm altına alınmıştır⁸⁹.

mezkûrece madde-i mebhûsün-anha mefadi nazar-ı dikkate alınmayarak kanun-ı mezburun tatbik olunan yüz yetmiş birinci maddesine yanlış mana verilerek bîdayeten taht-ı hükme alınan dört bin kuruşa nazaran davanın kabil-i istinaf olmadığına karar verilmesi usul ve kanuna mugayir ve müstedînin itirazı dahi bu cihete mütedair olarak şayan-ı kabul olup muavin-i mumâileyhin mütalaası muvafık-ı nefs'ül-emr olduğuna binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına...9 Haziran sene 309 tarihinde müttefikan karar verilerek tefhim kılındı.” Ceride-i Mehâkim, Numara 1004, 1898, s. 14382-14383.

⁸⁶ Ahmet Ziya, s. 510; A. Talat, s. 132; Yorgaki Efendi, s. 25.

⁸⁷ “Kaza mahkemelerinin katiyen hükmedebilecekleri miktar bir davanın resûlmal faiziyle beraber o miktarı tecavüz eylese veyahut müddeinin davasına mukabil müddeialeh dahi mahkemenin hükmedebileceği miktar bir şeyi dava edip de iki tarafın iddia eylediği şeyin mecmu o miktardan ziyade bulursa bile o davaya yine katiyen hükmlolunur.” Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 237.

⁸⁸ “İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûrun mealinden münfehim olduğu üzere meblağ-ı müddeabihin beş bin kuruştan dün olmasına göre güzesteşiyle beraber beş bin kuruşu tecavüz etse bile yine kabil-i istinaf olmaz iken mahkeme-i mezkûrece kabil-i istinaf idüğüne karar verilmesi yolsuz ve mugayir-i usul ve kanun olduğundan ve müstedî-i temyizlerin itirazları dahi bu cihete mütedair olarak şayan-ı kabul bulunduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 28 Şubat sene 313 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 1034, 1899, s. 14865.

⁸⁹ “...tetkikat-ı temyiziyyeye şu noktadan bed' ile zikrolunan ilam-ı ibtidaide müstedî-i mumâileyhten tahsili taht-ı muhakeme alınan yedi bin iki yüz otuz dört kuruştan nisfi resûlmal ve nisf-ı diğeri faiz olmak üzere talep ve iddia kılındığı ve Teşkil-i Mehâkim Kanun-ı Muvakkatinin on birinci maddesi münderecatı dahi bu makûle esasen hadd-ı istinaftan dun olan bir meblağın faiziyle beraber beş bin kuruşu tecavüz etse bile o bapta lâhik olan hüküm ve ilamın kabil-i istinaf olmadığı tasrihâtını şamil bulunduğu cihetle müddeialeh merhum Danye'nin? iddia-yı mezkûru gayr-ı varit? görünüp reddedildikten sonra dava-yı temyize müteferri olan iddia ve itirazâtı vekil-i mumâileyh ile Reşid Efendi'den istifaş kılındı.” Ceride-i Mehâkim, Numara 110, 1881, s. 878.

Öyleyse davanın değeri davacının dilekçesinden veya tarafların ortak ifadelerinden tespit edilebilir. Eğer dava değeri, dilekçede veya ifadelerde belirtilmedi ise yahut belirtilmiş olsa bile ortak bir irade söz konusu değilse, bu durumda verilecek kararın istinafinın mümkün olup olmayacağını ayrıca incelemek gerekmektedir.

B. DEĞERİ BELİRLİ OLMAYAN VEYA BELİRLENEMEYEN DAVALAR

Bir davanın değerinin ya dava dilekçesinden ya da tarafların muhakeme sırasında verdikleri ortak ifadeden tespit edileceğini belirtmiştik. Eğer dava dilekçesinde yahut tarafların uzlaştıkları ifade ile davanın değeri ortaya konmamış ise kıymeti belirli olmayan bir dava söz konusu olacaktır. Davanın değeri konusunda dava dilekçesi ile taraf iradeleri örtüşmüyor yahut tarafların iradeleri birbirinden farklılık arz ediyor ise yine kıymeti tespit edilememiş bir uyuşmazlıktan bahsedilecektir. Değeri belirli olmayan veya belirlenemeyen davalar için istinaf yolu açık mı değil mi sorusu, yukarıda belirttiğimiz, 1879 tarihli Hukuk Usulü Kanununun 175. maddesindeki düzenleme ile cevap bulmuştur. Söz konusu maddede, değeri belli olmayan davaların istinafinın mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır. Maddeye göre “*akçece miktarı gayr-i muayyen*” olan davalar, kıymetini takdir etmek mümkün olmayan davalar ve kıymetini belirlemek mümkün olmakla birlikte davacının dilekçesinde veya tarafların muhakemede verdiği ifadelerde ortaya konmamış davalar olarak iki şekilde karşımıza çıkabilmektedir.

I. Kıymeti Belirlenmemiş Davalar

Bir davanın değeri belirlenebilir niteliğe sahip olabilir. Ancak bunun için dava konusunda ve miktarında iki tarafında uzlaşmış olması lazımdır. Davacının, dilekçesinde ya da duruşma sırasında iddia ettiği miktarı, davalı açık ya da zımni bir şekilde onaylamış olmalıdır⁹⁰. Bu açıdan duruşma sırasında davacının iddiası, davalı tarafından kabul görmez ise, bu iddianın miktarı belli değildir ve bu nedenle istinafi mümkündür⁹¹. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, tarafların ortak iradesi esas alınmalıdır. Eğer tarafların dava değerinde anlaşmadığı bir durum var ise davanın değerinin belirlenemediği kabul edilir ve bu davalar için istinaf yolu açık olur.

Uygulamada, tarafların davanın kıymeti konusunda herhangi bir iddia veya itiraz da bulunmaması durumunda, davanın değerinin belli olmadığı ve istinafinın mümkün olduğu kabul edilmiştir. İstinaf mahkemesinin, tarafların davanın değerini belirlememesinden dolayı davanın istinafinın mümkün olmadığına karar vermesi, usule ve kanuna aykırı olarak görülmüştür⁹². Çünkü davanın değeri ancak bidayet mahkemesinde verilen

⁹⁰ Yorgaki Efendi, s. 292.

⁹¹ Mustafa Reşid, 1338, s. 451.

⁹² “*Derece-i ülâ mahkemesinde tarafeynden tayin-i kıymet hakkında bir iddia ve itiraz vukuu bulunmadığı takdirde bedel-i ferağ kıymet-i hakikisi addolunamayacağına mebni keyfiyet*”

dava dilekçesinden veya bidayet mahkemesinde verilen ortak ifadeden anlaşılabilir. Bu kapsamda tarafların yazılı ya da sözlü olarak bidayet mahkemesinde davanın değerini takdir etmesi gerektiği, Ceride-i Mehâkimde yayımlanmış bir başka kararda hüküm altına alınmıştır⁹³. Söz konusu kararda, istinaf mahkemesinde belirtilen değer, davanın kıymetini belirleme noktasında herhangi bir etkisi olmayacağı, ifade edilmiştir.

a. Taşınır ve taşınmaz mallara ilişkin uyuşmazlıklarda davanın değerinin belirlenmemesi

Taşınır ve taşınmaz mallara ilişkin uyuşmazlıklarda da, aslında kural olarak, dava dilekçesine veya tarafların muhakemedeki ortak ifadelerine bakılarak davanın değeri tespit edilir. Dava dilekçesi ve tarafların ortak iradeleri ile bir değer tespit edilemediyse, istinafi mümkün bir hüküm söz konusu olacaktır. Ancak Tanzimat doktrininde taşınır mallara ilişkin davalarda, farklı bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Mustafa Reşid'e göre, eğer dava konusu taşınır malın resmen veya katiyen piyasada tespit edilmiş bir fiyatı mevcut ise hükmün istinafinın mümkün olup olmadığına, dava açıldığı sırada malın piyasa değerine bakılarak karar verilmelidir. Ona göre, taraflardan biri, piyasa değerinden aksine bir değer iddia ederse, bu bir nevi istinaf olmayacak bir kararın istinafinı mümkün hale getirmeye yönelik hile olacaktır⁹⁴. A. Talat da aynı doğrultuda erzak, eşya veya ticari bir mala ilişkin bir dava söz konusu ise bu durumda, esnaflar arasında bilinen ve belirli olan rayiç değer üzerine kıymetlerinin takdir edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer dava konusu koyun, keçi gibi hayvanat veya küpe, yüzük gibi değerli madenlerden yapılan eşyalar olur ise rayiç değeri belirli olmayan menkul bir dava konusu söz konusu olacağını belirtmiştir⁹⁵. Doktrine göre, rayiç değeri bilenen ve belirli olan mallarda, bu değere göre istinafin mümkün olup olmadığı belirlenir. Eğer piyasa değeri bilinmeyenler bir mal söz konusu ise,

kabil-i istinaf bulunmuş iken mahkeme-i istinafiyece kabil-i istinaf olmadığına karar verilmesi ve istinaf istidasının reddine karar verildikten sonra ilam-ı ibtidainin tasdiki cihetine gidilmesi yolsuz ve usul ve kanuna muhaliftir.” (Temyiz Hukuk Dairesi Kararı: 22 Ağustos 1300) Kirkor, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanun-ı Muvakkati, İstapan Matbaası, İstanbul, 1312, s. 86.

⁹³ *“İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûr mealinden anlaşıldığı üzere her ne kadar müste’nişler müteaddit ise de müddeabihte müşterek olduklarına ve müddeinin davası ve mahkemenin hükmü bir olup müste’nişlerin ayrı ayrı muhakemesiyle ayrı ayrı hüküm verilmemiş olduğu gibi dava-yı vakianın dahi kabil-i istinaf olup olmadığı anlaşılmak üzere münâzaunfih hane için bidayet mahkemesinde ahad tarafeynin tahriren veyahut şifahen takdir-i kıymet etmesi icap edip yoksa istinafen takdir olunan kıymetin hükm-i ibtidaiye tesiri olamayacağına binaen dava-yı mezkûrenin istinaf mahkemesince kabulüyle esas maddenin tetkiki icap eder iken buraları nazar-ı itinaya alınmaksızın reddine hükmolunması yolsuz ve muhalif-i kanun olduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzıyla kanun-ı mezkûrun iki yüz kırk beşinci maddesi hükmüne tevfikan keyfiyetin bi’r-rüye ilama raptı zımında mahkeme-i mezkûreye iadesine... 4 Mart sene 313 tarihinde müttefikan karar verildi.”* Ceride-i Mehâkim, Numara 1037, 1899, s. 14914.

⁹⁴ Mustafa Reşid, 1338, s. 452.

⁹⁵ A. Talat, s. 124-125.

bu durumda dava dilekçesi ya da tarafların ifadelerine bakılacağı ve değer belirlenemiyorsa, istinafi mümkün bir hükmün var olduğu ifade edilmektedir. Uygulamaya baktığımızda, Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan 1891 tarihli bir Temyiz Mahkemesi kararında, arpa ve buğday gibi malların kıymetinin örf ve âdetçe belli olduğu belirtilmiştir⁹⁶. Kararda geçtiği itibarıyla bu tür taşınır malların “*daima malum ve muayyen*” bir değerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Mahkeme-i Temyiz, istinaf mahkemesinin uyuşmazlığın değerinin belirli olmadığı ve istinafinin mümkün olduğu yönündeki kararını, kanuna aykırı bulmuş ve bozmuştur. Burada, Osmanlı'da bazı taşınır malların piyasa değerinin her zaman belirli olduğu kabulü ve bu nedenle ticari örf ve âdetçe ortaya konan kıymetin daha fazla önemsendiği yorumu yapılabilir. Yine de doktrin ve uygulamada, taşınır mallara ilişkin uyuşmazlıklarda böyle bir yaklaşımın olması, tam anlamıyla açıklayabilmek mümkün durmamaktadır. Taraflarca malın kıymetinin piyasa değerinden yüksek tutulması ya da bir tarafın öyle zannederek önceki veya sonraki işlemlerini ona göre yapması durumu söz konusu olabilir. Bu durumda zarar görecektir taraf düşünülüyorsa, böyle bir yorumun tartışılabilir olduğu görülmektedir. Ayrıca 175. maddede, piyasa değeri kesin veya belirlenebilir olan mallar hakkında, bu madde hükmünün uygulanmayacağı açıkça düzenlenmemiştir. Bu tartışmanın temeli, kanaatimizce, Kanunda istinafi mümkün olan hükümlerin neler olduğuna ilişkin düzenlenme getirilmesiyle ilgilidir. Eğer temel kural olan, ilk derecede verilen her hükmün istinaf edilebileceği vurgulansa ve istisna olarak hangi durumlarda istinafa gidilemeyeceği belirtilseydi, bu ve bunun gibi karışıklıklar daha az olabilirdi.

Taşınmazlara ilişkin böyle bir tartışma söz konusu değildir. Kıymeti takdir edilmemiş taşınmazlara ilişkin uyuşmazlıkların istinafi mümkündür. Ceride-i Mehâkim'de yayımlanmış 1892 tarihli bir kararda, normalde beş bin kuruştan fazla bir değere sahip olduğu deliller ile tespit edilen bir araziye ilişkin uyuşmazlıkta, müddeinin dilekçesi veya tarafların yargılamalarındaki ifadelerinde beyan edilmemesinden dolayı davanın değerinin belli olmadığı kararına varılmıştır⁹⁷. Bu bağlamda deliller vasıtası ile uyuşmazlık konusu

⁹⁶ “*İcabı müzakere olundukta temyiz olunan ilamın netice-i mefadı hükm-i ibtidainin miktar-ı gayr-ı muayyen üzerine sadır olduğu beyanıyla davanın kabil-i istinaf olmadığına dair müste’nefün aleyh canibinden serd edilen itirazın reddiyle ilam-ı ibtidainin tasdikine karar verildiğinden ibaret ise de ilam-ı mezkûr münderecatından münfehim olduğu üzere zat-ı dava malumu’l-miktar hinta ve şairin tahsili iddiasından ibaret olmasına ve bu gibi eşyanın kıymeti örf ve âdet-i beldece daima malum ve muayyen olarak eşya-yı mezkûrenin kıymeti malum ve takdiri mümkün bulunmasına nazaran dava-yı vakanın miktar ve kıymeti itibarıyla kabil-i istinaf olamayacağı bedihi iken mahkeme-i mezkûrece bu daire-i kanuniyede icra-yı tetkikat olunmayarak davanın gayr-ı muayyen add ile kabil-i istinaf olduğuna karar verilmesi mugayir-i kanun olduğuna binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz kırk birinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 19 Haziran sene 307 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 676, 1892, s. 9939.*

⁹⁷ “*İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûrdan münfehim olduğu üzere mezkûr Kurd Çelebi ve Hüseyin Çelebi Mahalleleri ahalisinin hayvanatına mahsus olan mera davalarının reddine dair bidayeten sadır olan ilamın inde’l-istinaf müddeâbih olan arazinin kıymeti beş bin kuruştan dun olduğu mübrez kayıt suretinden anlaşılmasına mebni istinaf istidasının reddine hükmolunmuş ise de Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş beşinci*

taşınmazın değeri belirlenebilir olsa dahi, davanın değerinin ancak müddeinin dilekçesinden ya da tarafların muhakemede birbiriyle uyuşan ifadelerden tespit edilebileceği kabul edilmiştir. Aksi halde değeri belirli olmayan bir davanın olduğu ve bu davada verilen hükmün istinaf edilebileceği karara bağlanmıştır. Yine yukarıda geçen 1895 senesinde verilen karardaki gibi, tapu senesinde açıkça uyuşmazlık konusu tarlanın değerinin yazılmış olması dahi, davanın değerinin belli olduğu anlamını taşımamaktadır⁹⁸. Ceride-i Mehâkim'de yayımlanmış olan 1893 tarihli bir başka kararda, davacının “*uyuşmazlık konusu taşınmazı şu kadar bedelle üzerime geçirdim*” demiş olmasının bile davanın değerinin ortaya konulduğu anlamına gelmediği ifade edilmiştir⁹⁹. Dava konusu taşınmazın değerinin, tarafların ortak iradeleri ile sarih bir şekilde ortaya konmadıkça, bu konuda susmuş oldukları kabul edilmiştir. Yine verilen hükümden anlaşıldığı üzere, uyuşmazlık konusu taşınmazın emsali niteliğindeki gayrimenkullerin kıymetinin belirli olması da, davanın gayri muayyen değere sahip olduğu ve istinafının mümkün olduğu sonucunu değiştirmeyecektir. Ayrıca dava değerinin belirli olabilmesi için tek bir tarafın ifadesinin yeterli olmadığı; iki tarafın birbirleriyle uyumlu olarak ifade vermeleri gerektiği yine taşınmaza ilişkin verilen ve Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan diğer bir Temyiz Mahkemesi kararında vurgulanmıştır¹⁰⁰. Görüldüğü üzere taşınmazlara

maddesinde muharrer olduğu üzere akçece miktarı gayr-ı muayyen olup kabil-i istinaf bulunan davalarda takdir-i kıymet maddesi müddeimin iddiasında yahut hin-i muhakemede tarafeynin vaki olacak ifadelerinde beyan olunacağı derkâr iken bidayeten bu yolda kıymeti takdir edilmeyen arazi-i mezkûrenin mübrez kayıt suretine istinaden kıymetinin beş bin kuruştan dun olduğu beyanıyla istinaf istidasının reddine karar verilmesi yolsuz olduğundan ve muavin-i mumaileyhin mütalaaşı şayan-ı kabul bulunduğuna binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 11 Temmuz sene 308 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 674, 1892, s. 9909-9910.

⁹⁸ Ceride-i Mehâkim, Numara 852, 1895, s. 11959-11960.

⁹⁹ “... müddeialeh İbrahim Ağa'nın netice-i cevabı dahi arazi-i mezkûre iki dönüm tarladan ibaret olup kıymeti dahi sekiz liradan ibaret idüğü emsali delaletiyle sabit olduğu cihetle dava-yı vaka kabil-i istinaf olmadığından itiraz-ı mebhûsün-anha reddi ilamın tasdiki talebinden ibarettir.

İcabı lede'l-müzakere ilam-ı mezkûr münderecatından anlaşıldığı üzere müddei Kristo bidayet mahkemesinde hin-i davada müddeâbih arazinin kıymet-i hakikisi on lira olduğunu beyan etmeyip on altı sene mukaddem on lira bedel mukabilinde teferruğ ettiğini beyan ile men-i müdahale iddiasında bulunmuş ve bu halde müddeâbihin kıymet-i hazırası meskûtün-anh bırakılmış olmasına nazaran dava-yı mezkûre kabil-i istinaf olduğu halde istinaf istidasından reddine karar verilmesi yolsuz ve kanuna muğayir ve müstedînin bâlâda muharrer itirazı dahi muvafık-ı nefsü'l-emr görünmüş olmakla Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 22 Mayıs sene 309 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 901, 1896, s. 12740-12741.

¹⁰⁰ “İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûr mealinden münfehîm olduğu üzere münâzaunfih arsanın kıymeti beş bin kuruştan fazla olduğu ilam-ı ibtidaide musarrah olduktan başka vaktiyle zikrolunan arsayı beş yüz elli kuruşa iştirâ eylediğine dair bidayeten müddeialehye bulunan merkum Serkis Ağa'nın ifadesi münderiç bulunmasına nazaran dava-yı vakanın kabil-i istinaf olmadığı beyanıyla istinaf istidasının reddine karar verilmiş ise de Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş beşinci maddesinde gösterildiği veçhile

ilişkin davalarda, kanundaki hüküm uygulamaya doğrudan yansımış; değeri, dava dilekçesinde ya da tarafların muhakeme sırasında verdiği ifadelerle belirlenemeyen taşınmaza ilişkin uyuşmazlıklar, kıymeti muayyen olmayan dava olarak görülmüş ve istinafi kabul edilmiştir. Taşınmazın değerinin tapu kaydı, emsal taşınmazlar yahut ibraz edilen diğer belgelerle belirlenebilir olması dahi bu durumu değiştirmemiştir. Tek bir tarafın verdiği ifadeye de yeterli görüşmemiş; bu tür davaların da değerinin muayyen olmadığı ve istinaf yolunun açık olduğu kabul edilmiştir. Kanunda yer alan hükmün, taşınmazlar açısından uygulamada, esnetilmeden ya da geniş yorumlanmadan kabul edildiği anlaşılmaktadır. Taşınmazlara ilişkin uyuşmazlıklarda istikrarlı içtihadi yaklaşım, taşınır mallara ilişkin davalarda olmaması ilginç durmaktadır. Uygulamada kanunda var olmayan, örf ve adetçe belli olması kıstasına göre davanın değerinin belirlenmesi, tartışılabilir niteliktedir. Yine de Tanzimat döneminde, genel itibariyle davanın değerinin tespitinde, davacının dilekçesine ya da tarafların muhakeme sırasında birbirleriyle uyuşan ifadelerine bakılması ve bu kuralın esas alınıp uygulanmaya çalışılması önemli durmaktadır. Ayrıca tartışmalı durumlarda daha çok davanın değerinin belirli olmadığına karar verilmesi ve uyuşmazlıkların istinaf edilebilmesinin önünün açılması kıymetlidir.

2. Kıymeti Belirlenemeyen Davalar

Bazı uyuşmazlıklarda davanın herhangi bir maddi değeri olmayabilir yahut maddi değeri olmakla birlikte bunun tespit edilmesi oldukça zor veya imkânsızdır. İşte bu gibi uyuşmazlıklarda da bidayet mahkemesinin verdiği kararların istinaf edilebileceği kabul edilmiştir. Söz konusu davaların hangileri olduğunu ayrıca incelemek gerekir.

a. Bir kıymet üzerine cereyan etmeyen davalar

1879 tarihli Hukuk Muhakemesi Kanununun 175. maddesi ile paralel ve onu tamamlayan bir diğer düzenleme, Kanununun 176. maddesidir. Madde

takdir-i kıymet maddesi müddeinin iddiasında veyahut hin-i muhakemede tarafeynin vaki olacak ifadelerinde beyan olunmak muktezi olduğu halde derece-i ülâ mahkemesine ita kılınan dava arzualinde mezkûr arsanın kıymeti irâe ve tayin edilmemiş olduğu gibi esna-yı muhakemede dahi tarafeynden kıymet hakkında bir günâ iddia ve müdafaa sebk etmemiş olmasına nazaran merhum Serkis Ağa'nın sâlifü'z-zikr arsayı vaktiyle beş yüz elli kuruşa iştirâ eylediğine dair ilam-ı ibtidaide münderiç olduğu beyan ve hikâye kılınan ifadesi mezkûr arsanın tayin-i kıymetine kâfi olmayarak dava-yı vakianın kabil-i istinaf olmasıyla müddet-i istinafiyenin müruru hakkında inde'l-itiraz merhum Serkis Ağa canibinden dermeyan kılınan iddianın bit-tetkik sıhhati halinde istinaf istidasının reddine ve aksi takdirde ahkâm-ı kanuniye dairesinde itiraz alelhüküm davasının rüyet ve tetkik edilerek tebeyyün edecek hale göre karar verilmek lazım gelir iken mahkeme-i mezkûrece madde-i mebhüsün-anha mefad-ı sarihi nazar-ı dikkate alınmayarak ve müddet-i istinafiyenin müruru hakkında dermeyan olunan itirazın meskûtün-anh bırakılarak ber-minval-i muharrer karar verilmesi yolsuz ve muhalif-i kanun görüldüğüne mebni kanun-ı mezburun iki yüz otuz ikinci ve iki yüz kırk birinci maddeleri mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 27 Mart sene 309 tarihinde müttefikan karar verildi." Ceride-i Mehâkim, Numara 787, 1894, s. 11717-11718.

hükmünde “*Tayin-i hudut misillü kıymet üzerine cereyan etmeyen davalar kabil-i istinaftır.*” denilmektedir¹⁰¹. Böylece bir kıymet üzerine kurulmamış ya da maddi bir değeri olmayan davaların, kaynağı ne olursa olsun, istinafi kabul edilmiştir¹⁰². Kanun hükmünde geçen *tayin-i hudut*¹⁰³, bir örnek niteliğindedir. “*Misillü*” denilerek buna benzer kıymeti belirlenemeyen davaların istinafinın mümkün olduğu vurgulanmıştır. Uygulamaya baktığımızda, yukarda belirttiğimiz Ceride-i Mehâkim’de yayımlanan 1893 tarihli kararda, istinaf mahkemesi, bidayet mahkemesinin verdiği dört bin kuruluşluk mahkûmiyet hükmünü dikkate alarak, davanın istinafi mümkün olmayacak bir değere sahip olduğuna hükmetmiştir¹⁰⁴. Hâlbuki olayda 7 bin kuruluşluk alacak dışında miktarı tayin edilmemiş ecr-i misil ve zarar ve ziyana ilişkin bir uyuşmazlık söz konusudur. Bu nedenle, dava değeri belirli olmayan bu hükmün istinafi mümkün olacakken istinaf mahkemesince yanlış bir karar verilmiştir.

Bu kapsamda Tanzimat döneminde *hakk-ı mesil*¹⁰⁵, *hakk-ı mürur*¹⁰⁶, *rehin* gibi sınırlı ayni haklara ilişkin davaların da değerinin ölçülebilmesinin mümkün olmadığı ve bu sebeple söz konusu davalarda verilen hükümlerin de istinaf edilebileceği kabul edilmiştir¹⁰⁷. Yine bir şirketin varlığı ya da yokluğuna yahut bir kimsenin şirketin ortağı olup olmadığına ilişkin davalar da kıymeti takdir edilemeyen davalara örnek verilebilir. Nitekim Temyiz Mahkemesinin, bir şirketin varlığı ve geçerliliğine ilişkin açılan bir davanın, istinafinın mümkün olduğuna ve bu gibi uyuşmazlıklarda davanın değerine bakılmayacağına ilişkin bir karar verdiği görülmektedir¹⁰⁸. Bu kapsamda satış sözleşmesinin geçerli olup olmadığına ilişkin açılan davalarda da, dava konusunun değeri dikkate alınmayarak, istinafi mümkün kabul edilmiştir¹⁰⁹. Çünkü burada satış sözleşmesinin sıhhatine ilişkin bir uyuşmazlık söz

¹⁰¹ Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 293.

¹⁰² A. Talat, s.139.

¹⁰³ Tayin-i hudut, bugünkü kadastro işlemi olarak görülebilir.

¹⁰⁴ Ceride-i Mehâkim, Numara 1004, 1898, s. 14382-14383.

¹⁰⁵ Taşınmazın kirli sularını akıtabilme hakkı anlamını taşıyan *hakk-ı mesil*, Mecelle’nin 144. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “*Hakk-ı mesil, bir hanenin harice suyu ve seyli akmak ve damlalık hakkıdır.*” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 41.

¹⁰⁶ Başkasının gayrimenkulünden geçebilme hakkı manasına gelen *hakk-ı mürur*, Mecelle’nin 142. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “*Hakk-ı mürur, âharın mülkünden geçmek hakkıdır.*” Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 41.

¹⁰⁷ Yorgaki Efendi, s. 24. İslam Osmanlı eşya hukukunda sınırlı ayni haklar için bkz. Aydın, s. 350-358; Demir, s. 368-372; Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 5. baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s. 483-487.

¹⁰⁸ “*İcabı lede’l-müzakere ilam-ı mezkûr mütalaasında müsteban olduğu üzere hük-m-i ibtidai tarefeyn beynindeki şirketin vücut ve sıhhatiyle müddealeyleh tarafından o bapta dermeyan olunan müdahalenin reddine mütedair olarak kabil-i istinaf bulunmuş iken mahkeme-i mezkûrece esasen iddia olunan akçenin miktarı itibariyle davanın kabil-i istinaf olmadığına karar verilmesi yolsuz ve usul ve kanuna muhalif bulunmuş olduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz kırk birinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına... 19 Mart sene 313 tarihinde müttefikan karar verildi.*” Ceride-i Mehâkim, Numara 1064, 1900, s. 15353.

¹⁰⁹ Ahmet Ziya, s. 511.

konusudur; kıymet takdiri yapılacak bir durum bulunmamaktadır. Yine yaş tayini gibi ehliyetle ilişkin açılan davalar için de bu durum söz konusudur ve ehliyetle ilgili verilen kararların da istinafi kabul edilmiştir¹¹⁰. Taraflardan birinin taraf ya da dava ehliyetine sahip olup olmadığına ilişkin açılan davaların da kıymeti söz konusu değildir ve bunlara ilişkin verilen hükümlerde de istinaf yolu açıktır¹¹¹. Ayrıca görev ve yetkiye ilişkin verilen hükümler ile bir davanın zamanaşımına uğrayıp uğramadığına dair ortaya konan kararların da, değeri dikkate alınmaksızın istinafi mümkün kabul edilmiştir. Söz konusu hususların ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

b. Görev ve yetki konusuna ilişkin verilen kararlar

Bidayet mahkemesinin görev ve yetkiye ilişkin verdiği kararlar da, esasında kıymeti belirlenemeyen davalardandır. Bu manada bidayet mahkemesinin görev ve yetkiye ilişkin verdiği hükümlerin istinafinın mümkün olduğu söylenebilir. Nitekim Kanunun 178. maddesi¹¹² ayrıca bu hususu düzenlemiştir.

İlk derece mahkemesinin görev konusuna ilişkin verdiği kararların istinafi mümkün kabul edilmiştir. Asıl dava, beş bin kuruştan az bir değere sahip olsa dahi, göreve ilişkin verilen karar istinaf edilebilir. Çünkü görevli olma ya da görevsizlik kararının bir değeri bulunmamaktadır; bu nedenle asıl davanın bir değere sahip olması önem arz etmemektedir. 1879 tarihli Hukuk Usulü Kanununun 48. maddesine¹¹³ göre taraflar, muhakemenin her aşamasında mahkemenin görevsiz olduğuna ilişkin itirazda bulunabilir. Taraflar görevsizlik itirazında bulunmasa bile, mahkeme vazifesi olmayan bir davayı, resen reddetmeye mecburdur. Bu kapsamda 178. maddeye göre, ilk derece mahkemesinin tarafların istemi ya da resen verdiği görevsizlik kararları, tek başına istinaf edilebilir. Taraflardan biri mahkemenin görevsizliğine ilişkin itirazda bulunur ve mahkeme bu itirazı reddederek davayı görmeye başlar ise, mahkemenin görevli olduğuna ilişkin verdiği karar, Usul Kanununun ilk haline göre tek başına istinaf edilebilirdi. 66. maddede yapılan değişiklikle beraber ancak nihai hüküm ile birlikte

¹¹⁰ Mustafa Reşid, 1338, s. 452.

¹¹¹ A. Talat, s. 141.

¹¹² “Bir mahkemeye havale olunan davanın rüyeti kendi vezâifî dâhilinde olup olmadığı hakkında verdiği hüküm ve karar istinaf olunur ancak o dava mahkemenin vazifesi dâhilinde olup da kanunen caiz olan bir sebepten dolayı diğer mahkemeye nakil ve havalesi muhakemeye bed’ olunmazdan evvel istida olunmamış ise o bapta verilecek karar istinaf olunamaz.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 293.

¹¹³ “Bir mahkemeye zat-ı maslahatça vezâifinden olmayan bir dava arz olunduğu takdirde tarafeynden bir günâ talep ve itiraz vaki olmamış ve rüyetine mübaşeret kılınmış olsa bile mahkeme o davayı reddetmeye mecburdur. Binaenaleyh tarafeynin arzı ve evraki kıraat olunduktan sonra davanın rüyetine mahkemenin salahiyeti olmadığı anlaşılır ise bil-müzakere verilecek karar tarafeyne tefhim olunarak murafaadan sarfınazar olunur. Olunmayıp da o davayı rüyet ettiği takdirde o hükme havi olan ilam fesih ya nakz olunur.” Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 267-268.

görevsizlik kararlarının istinaf edilebileceği kabul edilmiştir¹¹⁴. Böylece 178. maddenin kısmen feshedildiği söylenebilir.

178. maddenin ikinci kısmı ise yetki itirazına ilişkindir. Yetki itirazında bulunulması durumunda mahkeme, bu itirazı ya reddederek davayı görebilir ya da kabul ederek davayı yetkili mahkemeye havale edebilir¹¹⁵. Reddedip davayı görmesi halinde, yukarda belirttiğimiz değişiklikten dolayı, artık verilen bu karar ancak nihai hükümlerle birlikte istinafa götürülebileceği kabul edilmiştir; öncesinde tek başına istinafa mümkündür. Yetki itirazının kabulü ise tek başına bir nihai karar olacağı için istinaf edilebilir; 66. maddeye eklenen hüküm buna tesir etmemiştir. Öyleyse Tanzimat dönemi hukuk usulünde, bidayet mahkemesinin verdiği gerek görevsizlik gerekse yetkisizlik kararlarının tek başına istinaf edilmesi mümkün iken; mahkemenin kendini görevli ya da yetkili gördüğü kararlar, yapılan değişiklikle beraber, ancak nihai hüküm ile birlikte istinaf edilebilir.

c. Müruruzaman kararları

Müruruzaman yani zamanaşımı itirazı sonucu verilen bir kara söz konusu ise, yukarıda izah ettiğimiz üzere, kıymeti takdir edilemeyen bir davadan bahsedilecektir. Bu nedenle, prensip itibarıyla, müruruzamandan dolayı bidayet mahkemesinin davayı reddetmesine ilişkin verdiği hüküm, istinaf edilebilir niteliktedir.

Tanzimat dönemi Osmanlı hukuk usulünde müruruzaman, *müdafaat-ı ibtidaiye*¹¹⁶ değil, *müdafaat-ı esasiye* olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle muhakemenin her aşamasında öne sürülebilir. Hatta bidayet yargılamasında öne sürülmemiş bir zamanaşımı iddiası ilk kez istinaf aşamasında öne sürülebilir¹¹⁷. Fakat Mecellenin 1674. maddesi gereğince, müddeialeyhin açıkça davayı ikrar ettiği durumlarda, artık zamanaşımı iddiası dinlenilmez¹¹⁸. Bir davanın zamanaşımına uğradığına ilişkin öne sürülen

¹¹⁴ 6 Ramazan 1314 / 27 Kânunusani 1312 / 8 Şubat 1897 tarihli Zeyl tek bir maddeden oluşmaktadır. Değişiklikle getirilen hüküm şöyledir: “*Mehâkimden verilen her nevi kararlar ayrıca istinaf ve temyiz olunamayıp asıl dava hakkında lâhik olacak hükm-i kati ile beraber istinaf ve temyiz olunabilir. Bir davanın birkaç ciheti olupda umumu hakkında hüküm lâhik olmaksızın bir cihetinin tefrikile istinafi zaten caiz olmadığı gibi temyizi dahi caiz değildir. İşbu kanunun bu maddeye muhalif bulunan mevaddı münfesihtir*” Düstur, 1. Tertip, C. 7, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1941, s. 151.

¹¹⁵ Kanunun 49. maddesinde, 178. maddeyle neredeyse aynı şekilde şu düzenleme mevcuttur: “*Esbab-ı kanuniyeden dolayı bir davanın bir mahkemeden diğer mahkemeye nakil ve havalesi tarafeynden biri bunu muhakemeye girişilmezden evvel istida etmedikçe caiz olmaz.*” Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 268.

¹¹⁶ Müdafaat-ı ibtidaiye, “*mevadd-ı hukukiyede; muhâkemeye girişilmezden evvel dermeyan edilmesi lâzım gelen müdâfaattır.*” Türkzâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, s. 175. Müdafaat-ı esasiye ise muhakemenin her aşamasında dile getirilebilen savunmalardır.

¹¹⁷ Ahmet Ziya, s. 531.

¹¹⁸ “*Tekâdüm-i zaman ile hak sâkit olmaz. Binaenaleyh müruruzaman bulunan bir davada, müddeâ aleyh huzur-ı hâkimde, müddeinin davası veçhile hala kendisinde hakkı olduğunu sarahaten ikrar ve itiraf ediverir ise müruruzaman itibar olunmayıp müddeâ aleyhin ikrarı*

iddia sonucu verilen kararın istinaf edilip edilemeyeceği, yine Hukuk Usulü Kanununun 179. maddesinde ayrıca düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm şu şekildedir: “Bir davada müruruzaman olup olmadığına dair verilen karar kabil-i istinaftır.”¹¹⁹. Görüldüğü üzere, Kanunun ilk halinde açık bir biçimde, bidayet mahkemesinin zamanaşımına ilişkin verdiği kararların istinafinin mümkün olduğu kabul edilmiştir. Ancak yukarıda üzerinde durduğumuz, 66. maddede yapılan değişiklik ile, bu hükmün kısmen feshedildiği söylenebilir. Eğer bir davanın zamanaşımına uğradığı gündeme getirilir ve bu itiraz reddedilerek dava görülürse, zamanaşımına ilişkin verilen karar ancak kesin hükümle birlikte istinaf edilebilir. Fakat bir davada zamanaşımı itirazında bulunulur ve bu itiraz kabul edilerek davanın reddine karar verilir ise bu nihai bir hüküm olacağından istinafi makbul olacaktır.

Bunun haricinde, Ahmet Ziya'ya göre, bir davanın konusunun değeri beş bin kuruştan az bile olsa eğer zamanaşımından dolayı davanın reddine karar verildi ise bu karara karşı istinaf yoluna gidilmesi mümkündür¹²⁰. Ancak Yorgaki bu durumun tartışmalı olduğunu kanaatindedir. Tüm zamanaşımına ilişkin kararların istinafinin mümkün olmadığı yalnızca beş bin kuruş ve üzeri değere sahip davalara ilişkin verilecek zamanaşımı kararlarının istinafinin mümkün olduğu şeklinde bir görüşünde mevcut olduğunu aktarmaktadır¹²¹. Kanunda sınır belirtmeksizin zamanaşımının olup olmadığına ilişkin verilen kararların istinaf olunabileceği açıkça belirtilmiştir. Nitekim uygulamaya baktığımızda bu hususa ilişkin Temyiz Mahkemesinin içtihadı bulunmaktadır¹²². Söz konusu kararda, istinaf

mucibince hükmolunur. Ama müddeialehy huzur-ı hâkimde ikrar etmeyip de müddei onun diğer mahalde ikrar etmiş olduğunu dava eder ise müddeinin asıl davası istimâ olunmadığı gibi ikrar davası dahi istimâ olunmaz. Fakat dava olunan ikrar mukaddemâ müddeâ aleyhin maruf olan hat veya hatemini havi bir senede rapı olunup da o senedin tarihinden vakt-i davaya kadar müruruzaman müddeti bulunmamış ise o surette ikrar davası istimâ olunur.” Düstur, I. Tertip, C. 3, s. 425.

¹¹⁹ Düstur, I. Tertip, C. 4, s. 293.

¹²⁰ Ahmet Ziya, s. 531.

¹²¹ Yorgaki Efendi, s. 299.

¹²² “Müstedi-i temyiz sanduk vekilinin buna karşı layihasında itirazâtının hülasası istinaf mahkemesine götürülen nokta müddeabih üç bin kuruş olmayıp ilamın havi olduğu müruruzaman kararı olduğu ve şu suretle artık esasın nazar-ı itibare alınmaması ahkâm-ı kanuniye iktizasından bulunduğu halde istinaf mahkemesince burası nazar-ı itibare alınmaksızın ber-minval-i muharrer istidaya karar verilmesi yolsuz ve mugayir-i kanun olduğundan bahisle ilamın nakzı ve cevap-ı layiha mu'eddâsı dahi itirazât-ı mesrudenin gayr-ı varit olmakla ilamın tasdiki istidasından ve ânifül-beyan mütalaaname mealinde mukarrerat-ı ibtidaiyenin müddeabih-i mebâliğin miktarı nazara alınmaksızın aleltlak kabil-i istinaf olduğu hakkında temyiz layihasında beyan edilen itiraz varit görüldüğünden mezkûr ilamın nakzı lazım geleceği beyanından ibarettir.

İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûr mealinden münfehim olduğu üzere dava-yı vaka müruruzamana müteallik olduğuna ve Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun yüz yetmiş dokuzuncu maddesinde müruruzaman davası kabil-i istinaf bulunduğu suret-i mutlakada mezkûr olup bunun kabil-i istinaf deâvi zmnında ittihaz olunan müruruzaman davası idüğü hakkında hiçbir kayd-ı kanuni bulunmadığına ve mutlak olan hükmün utlâkı üzere cari olması kavâid-i umumiyeye icâbatından bulunduğuna göre dava-yı mezkûre kabil-i istinaf deâviden olmakla istinaf mahkemesince rüyet edilmesi lazım gelir iken kabil-i

mahkemesi, dava değeri üç bin lira olduğu için istinaf talebini reddetmiş ancak Temyiz Mahkemesi müruruzamana ilişkin verilen kararların mutlak surette istinafının mümkün olduğunu ve bu hususun kanunda açıkça düzenlendiğini belirtmiştir. Davanın zamanaşımına uğradığına ilişkin verilen kararların istinafı, esas davanın kıymetine bakılmaksızın kabul edilmiştir.

V. ARA KARARLARIN İSTİNAFI

İlk derece mahkemesi, nihai hükmünü vermeden evvel, yargılama sırasında başka birtakım kararlar verebilmektedir. Mahkemenin verdiği, günümüz kullanımıyla “ara kararlar”ın, istinafının mümkün olup olmadığı, incelenmesi gereken bir mevzudur.

Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 177. maddesi¹²³ hükmünce, bir hükmün birkaç yönü var ise tek bir husus, nihai hükümden ayrılarak tek başına istinaf edilemez. Burada maddede geçen “birkaç cihet” ile kastedilen, bir dava içerisinde birden fazla kalemin talep edilmesi durumudur¹²⁴. Yani kural olarak, talep edilen birden fazla husus var ise bunların ayrı ayrı değil ancak yekûn bir şekilde istinaf edilebileceği kabul edilmiştir. Öyleyse davacı dilekçesinde birden fazla talepte bulunur ise bunlara ilişkin bidayet mahkemesi tek bir hüküm verir ve bu hüküm ayrılmadan, bir bütün halinde istinaf edilebilir. Uygulamaya baktığımızda da, Ceride-i Mehâkim’de yayımlanan 1893 tarihli bir davada, davacı, hem birden çok binasına ait vefaen ferağ bedelini istemiş hem de binalarının tahrip edilmesine ilişkin zararın tazmin edilmesini talep etmiştir. Bu kalemlere ilişkin verilecek hükmün bölünerek istinaf edilemeyeceği Temyiz Mahkemesince hüküm altına alınmıştır¹²⁵.

istinaf olmadığı beyanıyla redd-i davaya karar verilmesi yolsuz ve mugayir-i kanun olduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzıyla kanun-ı mezkûrun iki yüz kırk dördüncü maddesinin fikra-yı saniyesi hükmüne tevfiқан keyfiyetin mahkeme-i istinafiyece yeniden bi’r-rüye ilama raptı zımında kısm-ı mezkûre iadesine... 8 Mayıs sene 1327 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Adliye, Numara 38, 1911, s. 1980.

¹²³ “Bir davanın birkaç ciheti olup da umumu hakkında hüküm lâhik olmaksızın bir cihetinin tefrikiyle istinafi caiz değildir ancak kabil-i istinaf olduğu bâlâda tadat olunan dava hakkında hükmün lühukundan evvel verilen karar-ı karinelere istinafi caizdir.” Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 293.

¹²⁴ Yorgaki Efendi, s. 293.

¹²⁵ “İcabı lede’l-müzakere ilam-ı mezkûr mealinden anlaşıldığı üzere mumaileyh İsmail Medeni Efendi’nin esas iddiası mahal-i müteadditte kâin-i mutasarrıf olduğu akarâtını mumaileyh Kırkor Efendi’ye vefaen ferağ eylediği halde bedellerini ahz etmemiş olduğu gibi akarât-ı mezkûreden birinin hedm ve tahrip eylediği beyanıyla bedelât-ı mezkûre ile o bapta vukuu bulan zararının mumaileyh Kırkor Efendi’den tahsili talebine mütedair olup münâzaunfih akarâtın rakabesine gayr-ı müteallik olmasına göre tahribat iddiasında mahkemece hal ve tetkiki icap eden cihet-i mezkûr ebniyenin kimin tarafından hedm ve tahrip edilmiş olduğunun usul ve kanun dairesinde bi’t-tetkik mertebe-i sübutuna isalinden ibaret olarak münâzaunfih akarâta tarafeynden hangisinin zilyet olduğunun sübutuna lüzum-ı kanunu olmadığı halde bu bapta müddeiden ispat aranılarak ispattan izhar-ı aczi üzerine akarât-ı mezkûreye zilyet olmadığına dair müddeialeh Kırkor Efendi’nin icra-yı

Mahkemenin verdiği ara kararlar da, 1879 tarihli Usul Hukuku Kanununun 177. maddesi gereği bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bu manada, mahkeme tarafların isteklerinin tümüne yönelik hüküm kurar. Kural olarak da, hükümden bazı kalemler ya da ara kararlar ayrılarak istinaf edilemez. Ancak maddenin ikinci fıkrasındaki hükme göre karar-ı karinelerin istinafi kabul edilmiştir. Yine yukarıda bahsettiğimiz üzere, söz konusu Kanununun 66. maddesinde de, karar-ı karinelerin istinafi kabul edilirken; karar-ı idadi ve karar-ı muvakkatlerin istinafi makbul görülmemiştir. Benzer şekilde Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin 105. maddesinde karar-ı karinelerin, hükümle birlikte veya hüküm verilmeden evvel müstakil olarak istinaf olunabileceği kabul edilmiş; karar-ı idadi ve karar-ı muvakkatlerin ise hükümden ayrı olarak istinaf olunamayacağı belirtilmiştir¹²⁶. Gerek Ticaret Nizamnamesindeki gerekse Usul Kanundaki söz konusu düzenlemeler, uygulamada sakıncaları beraberinde getirmiştir. Bir kimse hem karar-ı karine hükmünü hem de esas hükmü ayrı ayrı istinaf edebilmiştir. Bu durum davaların gerek çok fazla uzun sürede görülmesine gerekse dava masraflarının artmasına neden olmuştur¹²⁷. Uygulamada davaların sürüncemeye uğraması ve hakka ulaşmada yaşanan gecikmeler, karar-ı karinelerin istinaf ve temyizinin yarardan çok zarara sebebiyet verdiği sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 66. maddeye yapılan ekleme ile 177. maddenin ikinci fıkrasındaki hüküm feshedilmiştir¹²⁸. Söz konusu ilavede, herhangi bir ara karar için istinaf veya temyiz yoluyla gidilemeyeceği; kesin hüküm ile beraber ancak istinaf ve temyize başvurmanın mümkün olduğu belirtilmiştir. Yani karar-ı karinelerin artık tek başına istinafa götürülmesi usulüne son verilmiş; nihai hüküm ile birlikte istinafa götürülebilmesi kabul edilmiştir. Buradan anlaşılıyor ki, Tanzimat

tahlifî lüzumuna karar verilerek maslahatın mecra-yı kanunisinden haric-i surette muhakemesine girişilmesi yolsuz olduğu gibi mehâkim-i ibtidaiden verilecek kararların kabil-i istinaf olup olmadığının tayini mahkeme-i istinafiyeye ait ve mehâkim-i ibtidainin vazifesinden haric olduğu cihetle münâzaunfih akarâta vukuu bulan sarfiyatını müşar defterin bir maddesi kanuniyeye istinat edilmeksizin ibrazına mecburiyetine ve vazuu'l-yed olmadığı hakkında tahlifî lüzumuna dair sadır olup mumaileyh Kırkor Efendi canibinden li-ecli'l-istinaf ilam şeklinde tebliğ ve itası talep olunan mukarreratın o veçhile tebliğ ve itası muktezi olduğu halde mukarrerat-ı mezkûrenin kabil-i istinaf olmadığından bahisle taleb-i mezkûrun dahi reddedilmesi kanuna mugayir ve müstedî-i temyiz vekilinin itirazâtı dahi bu cihete mütedair olup muvafık-ı nefsü'l-emr görünmüş olduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakziyle kanun-ı mezkûrun iki yüz kırk dördüncü maddesi hükmüne tevfikân keyfiyetin kanun dairesinde yeniden bi'r-rüye ilama raptı zımnında mahkeme-i merkumeye iadesine... 23 Teşrinievvel sene 309 tarihinde müttefikan karar verilerek tefhim kulındı." Ceride-i Mehâkim, Numara 778, 1894, s. 11576-11577.

¹²⁶ "Karar-ı karine aleyhine davanın asıl hükmünden sonra istinaf olunabileceği misillü kable'l-hüküm dahi istinaf olunması caiz olur. Fakat kable'l-hüküm istinaf olunduğu halde bu karar-ı karine için mahkeme-i ticaret ilam verecektir. Lakin gerek karar-ı idadi ve gerek karar-ı muvakkat aleyhine istinaf ancak davanın asıl hükmünden sonra alınabilir. Fakat o hükmün istinafiyle beraber olmak lazımdır. Ve işbu kararlar hakkında mehl-i istinaf yine asıl hükmünün tebliği tarihinden itibar olunacaktır." Düstur, I. Tertip, C. 1, s. 802.

¹²⁷ Mustafa Reşid, 1338, s. 454.

¹²⁸ Düstur, I. Tertip, C. 7, s. 151.

döneminde kanun koyucu, mevzuatın problemlı kısımlarını tespit edebilmiş ve gerekli değişiklikleri ve düzenlemeleri yapabilmiştir.

VI. KARŞI DAVA VE BİRDEN ÇOK ALACAKLI VE BORÇLU OLMA HALLERİNDE İSTİNAF

Davacının ilk derece mahkemesinde açtığı asıl davaya mukabil davalı da karşı dava açabilir. Karşı davaların istinafına ilişkin Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun 173. maddesinde düzenleme mevcuttur¹²⁹. Madde hükmüne göre, davacının açtığı beş bin kuruşun altındaki bir davaya karşılık davalının da beş binden aşağı bir alacağı var ise, bu iki dava veya iddia birleştğinde miktarları beş bin kuruşu aşsa dahi bu davaların istinafi mümkün değildir. Ancak bunlardan birisinin konusu beş bin kuruşu aşan miktarda ise ikisi birden istinaf edilebilmektedir. Ahmet Ziya ve Mustafa Reşid'e göre, ister asıl dava ister karşı dava olsun, herhangi birinin değeri beş bin ve yukarısında ise, her iki tarafın da istinaf hakkı vardır¹³⁰. Yorgaki ise burada "fer'in asla tebaiyeti" kaidesinde yalnızca davacının davasının beş bin kuruşu aşması halinde davalının da istinafa başvurabileceği görüşündedir¹³¹. Madde hükmünde, asıl ya da karşı davadan herhangi birinin beş bin kuruşu geçmesi yeterli kabul edildiği için Yorgaki'nin görüşü yerinde durmamaktadır.

Bunun dışında bir kimsenin tek bir kişiden birden çok alacağı olabilir ve bu kimse alacaklarının hepsi için aynı mahkemede o kişiye karşı tek bir dava açabilir. Bu durumda Mustafa Reşid, tüm alacakların toplamı beş bin kuruş ve üzerinde bir kıymete sahip ise bidayet mahkemesince verilen hüküm istinaf edilebilir demektedir¹³². A. Talat burada ikili bir ayırımın yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Eğer tek bir dilekçede birden çok alacağı ilişkin bir dava açıldı ise bu alacakların birbiriyle bağlantılı ya da irtibatlı olması durumuna bakılmalıdır. Aralarında bir irtibat var ve bunların toplamı beş bin kuruşu geçiyor ise istinafının mümkün olabileceğini; eğer bu alacaklar arasında herhangi bir bağ yok ise hepsinin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve beş bin kuruşun altında olanların istinafının mümkün olmadığını belirtmektedir¹³³. Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan 1897 tarihli kararda, Temyiz Mahkemesinin bu meseleye ilişkin içtihadı mevcuttur¹³⁴.

¹²⁹ "Müddeinin beş bin kuruştan dun bulunan davasına mukabeleten veyahut matlubuna mahsuben müddeialehyin dahi beş bin kuruştan dun bir davası vukuu bulup da birleştirildiği halde ikisinin miktarı beş bin kuruşu tecavüz etse dahi istinafi caiz değildir. Fakat birisi beş bin kuruşu müteceviz ise o halde ikisi birlikte istinaf olunur." Düstur, 1. Tertip, C. 4, s. 292-293.

¹³⁰ Ahmet Ziya, s. 521-522; Mustafa Reşid, 1338, s. 454.

¹³¹ Yorgaki Efendi, s. 289.

¹³² Mustafa Reşid, 1338, s. 454.

¹³³ A. Talat, s. 133.

¹³⁴ "İcabı müzakere olundukta ilam-ı mezkûr münderecatından münfehim olduğu üzere istinaf olunan ilam-ı ibtidaide dava olunan meblağa nazaran davanın kabil-i istinaf olup olmadığına karar verilmek lazım gelir iken deyni nâtik olan senetlerin yekdiğerine tefrikiyle her birinin havi olduğu meblağın hadd-i istinaftan dun bulunduğuna müsteniden dava-ı istinafinin reddedilmesi kanuna mugayir ve müstedinin itirazı muvafık-ı nefsül-emr

Söz konusu kararda, bidayet mahkemesinde açılan davanın istinafinın mümkün olup olmadığı üzerinde durulmuştur. İstinaf mahkemesi hâkimleri, iki senedi birbirinden ayırarak farklı iki dava olduğunu ve bu davaların beş bin kuruşu geçmediğini belirtmiş; nihayetinde davaların istinaf olunamayacaklarını ifade etmiştir. Ancak Temyiz Mahkemesi, bir alacaklının aynı alacağına ilişkin senetlerin birbirinden ayrılmaması gerektiğini ifade etmiştir. İki senedin toplamda beş bin kuruş üzerinde bir meblağa tekabül etmesinden dolayı hükmün istinaf olunabileceğini kabul etmiş ve davanın istinaf mahkemesine iadesine karar vermiştir. İrtibatlı iki alacağın tek bir dilekçede talep edilebileceği ve bunların ayrı ayrı değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Tek bir alacaklı, birden çok borçlu olması durumunda, dava konusu borç, davalılar arasında kendi paylarına göre taksim edilir. Beş bin kuruş ve üzerinde bir hisseye sahip olan kimsenin ilk derece mahkemesi kararına karşı istinafa başvuru hakkı olacakken beş bin kuruştan az bir borcu olanların böyle bir hakkı bulunmayacaktır. Yahut tam tersi, bir borçlu birden fazla alacaklı olduğu hallerde de aynı durum söz konusu olacaktır. Burada da yine her bir alacaklının payı hesaplanır ve ona göre her biri için verilen hükmün istinafinın mümkün olup olmadığına bakılır. Ancak müşterek borçlular aynı zamanda müşterek kefilse ya da borç hisselerine ayrılmayacak bir yapıdaysa, bu durumda davanın değeri, toplam borç kadar olur ve hisselerine göre bir hüküm verilmesi söz konusu olmaz; verilen hükmün istinafinın mümkün olup olmadığı tüm borca bakılarak tespit edilir¹³⁵. Bu konuda, yukarıda belirttiğimiz, 1891 yılında verilen bir karar mevcuttur¹³⁶. Müşterek borçlu veya alacaklı olma hali söz konusu ise dava konusunun bölüştürülemeyeceği belirtilmiştir. Bir bütün olarak uyuşmazlık konusu ele alınarak davanın değerinin tespit edilmesi ve buna göre hükmün istinafinın mümkün olup olmadığına karar verilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.

İstinafi mümkün kararlarla ilgili son bir hususa değinmek gerekir. İlk derece mahkemesinin verdiği bir karar, her iki taraf için aynı hüküm ve sonucu doğurur. Bu bağlamda bidayet mahkemesinin verdiği hükmün, istinafinın mümkün olması da olmaması da her iki taraf için geçerlidir. Yani bir hüküm, bir taraf için istinaf edilebilir diğer taraf için istinaf edilemez bir mahiyete sahip olamaz. Bu hususa ilişkin Ceride-i Mehâkim'de yayımlanmış bir karar da söz konusudur¹³⁷. Kararda, bir tarafa istinaf yolunun kapalı

olduğuna binaen Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi mucibince ilam-ı mezkûrun nakzına ve iki yüz kırk dördüncü maddesi hükmüne tevfikan keyfiyetin ilama raptı zımnında mahkeme-i mezkûreye iadesine... 13 Teşrinisani sene 313 tarihinde müttefikan karar verildi.” Ceride-i Mehâkim, Numara 1042, 1899, s. 14994.

¹³⁵ A. Talat, s. 134-135.

¹³⁶ Ceride-i Mehâkim, Numara 1037, 1899, s. 14914.

¹³⁷ “İcabi müzakere olundukta ilam-ı mezkûr mealinden anlaşıldığı üzere tarafeyn-i mütehâsimeynden birisine nispetle kabil-i istinaf olmayan bir davanın diğerine nazaran dahi kabil-i istinaf olamayacağı ahkâm-ı kanuniye mukteziyatından bulunmasına nazaran dava-yı vakıanın evvelce müddeiye nispetle kabil-i istinaf olmadığına karar verildikten sonra ahiren müste'nifin müddeialehy olmasına mebni kabil-i istinaf olduğuna karar verilmesi mübâyin iki kararın vücudunu ihsas ettiren ahvalden bulunmakla muhalif-i kanun olduğundan Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun iki yüz otuz ikinci maddesi

olduğu söylenen hüküm için daha sonra diğer tarafça yapılan istinaf başvurusunun kabul edilememesi gerektiği ifade edilmiş ve istinaf mahkemesinin bu zıt yaklaşımının kanuna aykırı olduğu belirtilmiş ve karar bozularak iade edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hukuk muhakemesinde, hangi hükümlerin istinafinin mümkün hangilerinin mümkün olmadığı, Tanzimat döneminin esas düzenlemesi sayılabilecek Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanununun maddeleri çerçevesinde ve Kanuna ilişkin yazılan şerhler yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu düzenlemelerin uygulamaya nasıl yansıdığı ise Ceride-i Mehâkim'de yayımlanan kararlar ile izah edilmiştir. Buna göre beş bin kuruş ve üzeri bir değere sahip olan davaların istinafinin kabul edilmesi, bu değer altında kalanların ise istinafinin mümkün olmadığı, Tanzimat dönemi hukuk yargılamasında temel prensip olarak kabul edilmiştir. Bu duruma ek olarak, yıllık beş yüz kuruş ve üstünde gelir getiren gayrimenkullerle ilgili uyuşmazlıkların da istinafinin mümkün olduğu, gerek mevzuat gerekse uygulamada ifade edilmiştir.

Davanın değerinin, davacının dilekçesi ya da tarafların duruşma sırasında verdikleri birbirlerine uyumlu iddia ve savunmalarından tespit edilebileceği Kanun'da düzenlenmiş olup uygulamada da bu hususun üzerinde özellikle durulmuştur. Bu kapsamda dava değeri belirlenmemiş ya da belirlenemeyen hükümlere ilişkin de istinaf yolunun açık olduğu kabul edilmiştir. Öyle ki tarafların ortak ifadesi ya da dava dilekçesinde olmayan bir kıymet, emsal mallar, tapu kaydı ya da senet gibi delillerle ispatlansa dahi davanın değeri olarak kabul edilmemiş ve uygulamada istinafi mümkün bir hükmün olduğundan söz edilmiştir. Bu prensip taşınmazlara ilişkin davalarda katı bir şekilde uygulanmıştır. Taşınırlarla ilgili uyuşmazlıklarda ise, rayiç değeri olan mallarda, bu piyasa değerinin esas alınacağı gerek doktrin gerek uygulamada kabul edilmiştir. Bu değere göre istinafinin mümkün olup olmayacağı belirlenmiştir.

Bunların yanı sıra değeri belirlenemeyen davaların da istinaf edilebileceği bir başka kural olarak karşımıza çıkmakta ve mevzuatta bu durumlara ilişkin özel düzenlemelerin var olduğu görülmektedir. Bu kapsamda tayin-i hudut ve onun gibi davalar, görevsizlik, yetkisizlik ve zaman aşımı kararlarının istinafinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu bağlamda değerlendirilen sözleşmenin geçerliliği, ehliyet sorunu, dava ve taraf ehliyeti, şirket ve şirket ortaklığının varlığı gibi meselelerin de istinafi kabul edilmiştir. Yine Kanunun ilk halinde karar-ı karinelerin istinafi mümkünken daha sonra uygulamada görülen sıkıntılar neticesinde bu husus feshedilmiştir. Tanzimat döneminde uygulamaya bakılarak sorunların tespit edilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması kıymetlidir.

mucibince ilam-ı mezkûrun nakzıyla kanun-ı mezkûrun iki yüz kırk dördüncü maddesi hükmüne tevfiқан keyfiyetin yeniden bi'r-rüye ilama raptı zımnında mahkeme-i mezkûreye iadesine... 18 Teşrinisani sene 313 tarihinde müttefikan karar verildi." Ceride-i Mehâkim, Numara 1065, 1900, s. 15369.

Tüm bu düzenlemelerin ve uygulamadaki yaklaşımın, bir paradoksa sebep olduğu söylenebilir. Nitekim Tanzimat dönemi hukuk usulünde, bir yandan tüm uyuşmazlıklar için kural olarak, iki dereceli bir sistem ön görülürken diğer yandan her dava için bunun mümkün olmadığını düzenlemek çelişkili durmaktadır. Teorik olarak bir hükmün istinaf edilebilmesi esakken; edilememesi ise istisna olmalıdır. Tanzimat dönemi hukuk usulünde ve kanunlarında, tam tersi bir anlayışın olduğu söylenebilir. Öyle ki düzenlemelere baktığımızda, hangi kararların istinafinin mümkün olduğu ayrıntılı şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu tutumla, istinaf kavramının teorik anlamından uzaklaşmış olunmaktadır. İstinaf olağan bir kanun yolu olduğu için her hüküm için bu yol makbul olmalıdır. İstinaf yolu açık kararların kanunda düzenlemesi gerektiği anlayışı, istinaf mantığına ve istinafin manasına aykırı durmaktadır. İstinafi, olağanüstü kanun yollarından farklılaştıran en önemli özelliklerden biri, kural olarak her zaman müracaat edilebilmesidir. Tanzimat dönemi usul hukukunda olağanüstü yolların ayırt edici özelliği, kanundaki belirli şartların varlığı halinde başvurulabiliyor olmalarıdır. Bu bağlamda istinafa ancak kanunda belirtilen durumlarda ya da sınırlarda başvuruluyor olması, onu olağan yol olmaktan çıkarıp olağanüstü yollara yakınlaştırmaktadır. Bir hükmün istinaf edilmesi kural ise bunun istisnalarının olması doğaldır. Ancak istisna ile kural aynı ya da benzer mahiyette ise buna istisna demek oldukça zordur. Kanun hükmüne göre beş bin kuruş ve daha ziyade değeri olan ya da yıllık beş yüz kuruş ve daha fazla gelir getiren gayrimenkul davaların istinafi kabul edilmiştir. Maddenin mefhum-ı muhalifinden beş bin kuruşun aşağısında bir değere sahip ya da yıllık beş yüz kuruşun altında gelir getiren taşınmazlara ilişkin tüm davaların istinafinin mümkün olmadığını anlıyoruz ki bu çok genel bir düzenlemedir. İstisnai hallerin daha sınırlı ve tek tek sayılacak bir şekilde düzenlemesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca kural ya da esas olan durum, ilk derecede verilen bir hükmün ikinci kere görülmesi yani istinafinin mümkün olması ise, kanunda istisna kabul edilen ve istinafi mümkün olmayan hallerin düzenlenmesi gerekir. Temel sayabileceğimiz Kanunun 171. maddesinde ise tam tersi istinafi mümkün olan haller hüküm altına alınmış ve parasal bir sınır tayin edilmiştir. Yine devamı maddelerinde de, izah ettiğimiz üzere, istinafi mümkün olmayan durumlar değil; istinafi mümkün olabilecek durumlar sayılmıştır. Bu, istinaf kurumunun herhalde müracaat edilecek bir yol olmasına şüphe getiren bir haldir. Hatta parasal bir ölçünün varlığı bile tartışılabilir durmaktadır. Belki de, istinaf yolunun hangi hallerde mümkün olacağını ayrıntılı maddelerle düzenlemesi, klasik dönemde benimsenen kazuistik yöntemin bir uzantısı olarak açıklanabilir. Ancak yine de bu durumun istinaf kanun yolunun temel mantığı ile uyuşmadığını ve amaca hizmet etmediğini ifade etmekte yarar vardır.

Bu sorunlu yaklaşım, geçmişimiz de olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir diyebiliriz. Yürürlükte olan 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda da *“İstinaf yoluna başvurulabilen kararlar”* başlığı altında hangi hükümlerin istinafinin kabul edildiği düzenlenmiştir. İstinaf yolunun mümkün olduğu haller, söz konusu Kanunun 341. maddesinde¹³⁸

¹³⁸ *“İlk derece mahkemelerinin aşağıdaki kararlarına karşı istinaf yoluna başvurulabilir: (1) a) Nihai kararlar. b) İhtiyati tedbir ve ihtiyati haciz taleplerinin reddi kararları, karşı tarafın*

beş maddede sayılmış ve yine genel kural olarak belli bir miktar parasal değer, istinafa başvuru için sınır kabul edilmiştir. Hâlbuki bunun yerine istinaf yoluna başvurulamayacak kararların yani istisnai durumların düzenlenmesi gerektiğini izah etmeye çalıştık. Anayasa Mahkemesinin 24/2/2022 tarihli ve E.:2021/34, K.:2022/21 sayılı kararı¹³⁹ ile söz konusu maddenin 2. fıkrasının birinci cümlesine ilişkin bir iptal kararı, doktrinde tartışmaya neden olmuş¹⁴⁰ ve istinafa başvuruda parasal sınırı kalktıgına ilişkin yorumlar dahi yapılmıştır¹⁴¹. Söz konusu karar tartışmalara ve karmaşaya sebebiyet verse de, belki istinafin ilk derece mahkemesince verilen her hükümde, herhangi bir sınırlama olmaksızın, müracaat yapılabilecek olağan bir kanun yolu olduğu yönündeki bilincin artması ve bu bilincin kanuni düzenlemelere ya da değişikliklere yansımaları bakımından bir adım olarak değerlendirilebilir.

yüzüne karşı verilen ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararları, karşı tarafın yokluğunda verilen ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarına karşı yapılan itiraz üzerine verilen kararlar. (2) Miktar veya değeri üç bin Türk Lirasını geçmeyen malvarlığı davalarına ilişkin kararlar kesindir. Ancak manevi tazminat davalarında verilen kararlara karşı, miktar veya değere bakılmaksızın istinaf yoluna başvurulabilir. (3) Alacağın bir kısmının dava edilmiş olması durumunda üç bin Türk Liralık kesinlik sınırı alacağın tamamına göre belirlenir. (4) Alacağın tamamının dava edilmiş olması durumunda, kararda asıl talebinin kabul edilmeyen bölümü üç bin Türk Lirasını geçmeyen taraf, istinaf yoluna başvuramaz. (5) İlk derece mahkemelerinin diğer kanunlarda temyiz edilebileceği veya haklarında Yargıtaya başvurulabileceği belirtilmiş olup da bölge adliye mahkemelerinin görev alanına giren dava ve işlere ilişkin nihai kararlarına karşı, bölge adliye mahkemelerine başvurulabilir.”

¹³⁹ <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2022-21-nrm.pdf>, s.e.t. 24.02.2023.

¹⁴⁰ Gözler, Anayasa Mahkemesinin HMK'nın 341. maddesinin 2. fıkrasının birinci cümlesini tamamen iptal etmesi gerektiğini ancak bunun yerine Mahkemenin kanun koyucu yerine geçmesine istisnai bir hüküm eklemeye çalıştığını, ifade etmektedir. Kemal Gözler, “Anayasa Mahkemesinin ‘... Yönünden İptal Kararları’ Hakkında Bir Eleştiri (Anayasa Mahkemesinin 24 Şubat 2022 Tarih ve E.2021/34, K.2022/21 Sayılı Kamulaştırma Bedelinin Tespiti Davalarında İstinaf Sınırı Kararı Üzerine)”, (<https://www.anayasa.gen.tr/yonunden-iptal.htm>) (s.e.t. 24.02.2023). Özekes ise, madde hükmü içerisinde “kamulaştırma bedelinin tespitine ilişkin davalar” ifadesi yer almadığı için Anayasa Mahkemesi kararının herhangi bir sonuç doğurmayacağı görüşündedir. Muhammet Özekes, “Anayasa Mahkemesinin İstinaf Sınırına İlişkin (Hmk M. 341/2, C. 1) İptal Kararının Değerlendirmesi”, S. 1, 2002, s. 271,

<https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/anayasa-mahkeme2022661013526.pdf>, s.e.t. 24.02.2023.

¹⁴¹ Erdoğan, Anayasa Mahkemesinin norm denetimi yaparak kanun hükmündeki söz konusu fıkranın birinci cümlesini iptal ettiği ve artık istinafa başvuruda parasal sınırın kalktığı görüşündedir. Ersin Erdoğan, “İstinaf başvurularında parasal sınır kalktı mı?”, (https://www.linkedin.com/posts/ersinerdogan_aymnin-24022022-t-202134-e-202221-activity-6920711087432613888-D4Cq?utm_source=share&utm_medium=member_desktop) (s.e.t. 24.02.2023).

KAYNAKÇA

A. Talat, Zeyl-i Sak ve Şerh-i Usul-i Muhakeme-i Hukukiye, C. 2, K. 1, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1304.

Abdülhalik Mithad, Usul-i Cezaiye, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1326.

Ahmet Ziya, Yeni ve Mufassal Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu Şerhi, Tadilen ve Tashihen Üçüncü Tabı, Cihan Matbaası, İstanbul, 1339-1341.

Akman A, 1917 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Şer'iyeye Kararnamesi Çerçevesinde Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı ve Yargılama Usûlü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

Akyıldız A, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, C. 28, 2003, ss. 250-251.

Avcı M, Türk Hukuk Tarihi, 6. baskı, Atlas Akademi, Konya, 2017.

Aydın M Â, Türk Hukuk Tarihi, 15. baskı, Beta, İstanbul, 2018.

Bilge N, Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.

Budak A C, "1295 tarihli Eski Medeni Usul Kanun-u Muvakkati'nde İstinaf", Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı – XV, 6-7 Ekim 2017, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2018, ss. 326- 364.

Budak A C, "1879 Tarihli Eski Medeni Usul Kanunumuza Göre İstinaf Mahkemesinin Dosyayı İlk Derece Mahkemesine Göndermesi", C. 16, S. 46, 2020, Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Dergisi, ss. 449-462.

Ceride-i Adliye, Numara 38, 1911, ss. 1979-1980.

Ceride-i Mehâkim, Numara 110, 1881, ss. 878-880.

Ceride-i Mehâkim, Numara 674, 1892, ss. 9908-9910.

Ceride-i Mehâkim, Numara 676, 1892, ss. 9938-9939.

Ceride-i Mehâkim, Numara 761, 1894, ss. 11299-11300.

Ceride-i Mehâkim, Numara 778, 1894, ss. 11573-11577.

Ceride-i Mehâkim, Numara 787, 1894, ss. 11716-11718.

Ceride-i Mehâkim, Numara 852, 1895, ss. 11958-11960.

Ceride-i Mehâkim, Numara 901, 1896, ss. 12740-12741.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1004, 1898, ss. 14381-14383.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1034, 1899, ss. 14863-14865.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1037, 1899, ss. 14912-14914.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1042, 1899, ss. 14993-14994.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1061, 1899, ss. 15293-15294.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1064, 1900, ss. 15352-15353.

Ceride-i Mehâkim, Numara 1065, 1900, ss. 15367-15369.

Cin H / Akgündüz A, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011.

Cin H / Akyılmaz G, Türk Hukuk Tarihi, 5. baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2014.

Cin H, Mirî Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü, 2. baskı, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1987.

Cin H, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri” 150. Yılında Tanzimat, Yıldız H D (hızl.), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, ss. 11-32.

Çulluk S / Karaca Y (hızl.), Osmanlı Arşivleri’nde Şeyhülislam Fetvaları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2015.

Demir A, Mufassal Türk Hukuk Tarihi, Astana Yayınları, Ankara, 2019.

Demirel F, Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914), 2. baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.

Devellioğlu F, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.

Düstur, 1. Tertip, C. 1, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1289.

Düstur, 1. Tertip, C. 3, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1293.

Düstur, 1. Tertip, C. 4, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1299.

Düstur, 1. Tertip, C. 7, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1941.

Düstur, 1. Tertip, C. 8, Başvekâlet Devlet Matbaası, Ankara, 1943.

Düstur, 2. Tertip, C. 5, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1332.

Ekinci E B, “Mecelle’de Kanun Yolları”, Yıl 9-11, S. 58, Ocak-Aralık 1999-2000, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Argumentum, ss. 483-488.

Ekinci E B, Ateş İstidası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001.

Ekinci E B, Osmanlı Mahkemeleri Tanzimat ve Sonrası, 2. baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2010.

Ekinci, E B, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 5. baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.

Erdoğan E, “İstinaf başvurularında parasal sınır kalktı mı?”, https://www.linkedin.com/posts/ersinerdogan_aymnin-24022022-t-202134-e-202221-activity-6920711087432613888-D4Cq?utm_source=share&utm_medium=member_desktop (s.e.t. 24.02.2023)

Esirgen Örsten S, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri”, S. 62-63, 2019, Adalet Dergisi, ss. 429-480.

Fendoğlu, H T, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

Gözler K, “Anayasa Mahkemesinin ‘... Yönünden İptal Kararları’ Hakkında Bir Eleştiri (Anayasa Mahkemesinin 24 Şubat 2022 Tarih ve E.2021/34, K.2022/21 Sayılı Kamulaştırma Bedelinin Tespiti Davalarında İstinaf Sınırı Kararı Üzerine)”, (<https://www.anayasa.gen.tr/yonunden-iptal.htm>, s.e.t. 24.02.2023)

Karataş A V, “Divan-ı Hümayun ile Paşa Divanının Karşılaştırılması – Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı Örneği”, S. 62-63, 2019, Adalet Dergisi, ss. 235-264.

Kenanoğlu M M, “Nizâmiye Mahkemeleri”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 185-188.

Kılınç A / Yıldırım D, “Tanzimat Dönemi Düalist Hukuk Yapısının Şahsa Karşı İşlenen Suçlara Yansıması”, Necmettin Erbakan Hukuk Araştırmaları Kamu Hukuku, Koyuncu N / Yıldız A (ed.), NEÜ Yayınları, Konya, 2021, ss. 171-229.

Koyuncu N, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, C. XVI, S. 3, 2012, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss. 163-186.

Kirkor, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanun-ı Muvakkati, İstapan Matbaası, İstanbul, 1312.

Mahmud Nedim, Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu Şerhi, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, Dersaadet, 1324.

Mahmud Refik, “Usul-i İstinaf”, S. 9, 1328, Muhamat, ss.158.

Mumcu A, Divan-ı Hümayun, 4. baskı, Phoenix, Ankara, 2017.

Mustafa Reşid, “Mehâkim-i İstinafiye Teşkilatına Dair”, C. 2, S. 16-17-18, 1340, Ceride-i Adliye, ss. 111-113.

Mustafa Reşid, Mufassal Ameli ve Nazari Usul-i Muhakeme-i Hukukiye, Kader Matbaası, İstanbul, 1338.

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2022-21-nrm.pdf>, s.e.t. 24.02.2023

Özekes M, “Anayasa Mahkemesinin İstinaf Sınırına İlişkin (Hmk M. 341/2, C. 1) İptal Kararının Değerlendirmesi”, S. 1, 2002, ss. 239-271, (<https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/anayasa-mahkeme2022661013526.pdf>), (s.e.t. 24.02.2023)

Özkan Y, 1879 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiyye Kanûn-u Muvakkati'nin Modern Usul Hukukuna Etkileri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2021.

Özkorkut Ünal N, Osmanlı Hukukunda Müdde-i Umumilik (Savcılık Kurumunun Türk Hukukuna Girişi ve Uygulanma Süreci), Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

Öztek S, “Temyiz Kanun Yolunun Tarihçesine İlişkin Bazı Tespitler”, C. 21, S. 2, 2015, Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a Armağan – Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı, ss. 119-127.

Şentop M, “Şer'iyye Mahkemelerinde Temyiz ve İstinaf XIX. ve XX. Yüzyıl”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, 1995.

Türkzâde Hafız Mehmed Ziyâeddin Efendi, Osmanlı Hukuk Sözlüğü: Mükemmel Istilâhât-ı Kavânin Yâhut Mâlûmât-ı Kanûniye Hülâsası, Gedikli F / Onat İ (hzl.), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Üçok C / Mumcu A / Bozkurt G, Türk Hukuk Tarihi, 17. baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015.

Yıldırım M K / Tok O, “Tarihsel Süreç İçerisinde Fransız Temyiz Mahkemesinin Gelişimi”, C. 27, S. 2, 2021, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, ss. 1314-1333.

Yorgaki Efendi, Usul-i Muhakemât-ı Hukukiye Kanunu Şerhi, Ahmed Talat / Hacı Mehmed Tahir (nşr.), Matbaa-ı Hukukiye, Darülhilafe, 1329.

Yusuf Ziya, Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Dersleri, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1333.